

INTERNRETTSLIGE BETRAKTNINGER OM REINDRIFTEN

**Reindriften i skjæringspunktet
mellom intern organisering og norsk rett**

Forfattere:

John Jonassen og André Stener Kalstad

1	INNLEDNING	4
----------	-------------------------	----------

2	FØRINGER I GRUNNLOVEN OG FOLKERETTEN	9
2.1	GRUNNLOVEN SOM RETNINGSLINJE OG SKRANKE	9
2.2	OM ILO KONVENSJON NR 169	10
3	REINDRIFTSIIDAEN SOM ORGANISASJONSFORM	15
3.1	TYPISKE TREKK VED REINDRIFTSIIDAEN SOM ORGANISASJONSFORM	15
3.2	REINDRIFTSIIDAENS FLEKSIBILITET	15
3.3	HVORDAN BESLUTNINGER TAS I REINDRIFTSIIDAEN	18
3.4	REINDRIFTENS HISTORIE OG UTVIKLING	22
3.5	UTVIKLINGEN I NYERE TID (FREM TIL ÅR 2003)	26
3.6	FAKTORER SOM HAR INNVIRKET PÅ REINDRIFTSIIDAEN.....	28
4	HVA ER DRIFTSENHET OG HVA ER REINBEITEDISTRIKT.....	32
4.1	DRIFTSENHET	32
4.2	REINBEITEDISTRIKTET	33
4.2.1	<i>Distriktet som offentligrettslig organ</i>	<i>34</i>
4.2.2	<i>Distriktet som privatrettslig organ</i>	<i>35</i>
4.2.3	<i>Foreningsrett som mønster for distriktsorganiseringen.....</i>	<i>37</i>
5	REINDRIFTENS RETTSGRUNNLAG	42
5.1	REINDRIFTENS RETTSGRUNNLAG	42
5.1.1	<i>Innledning</i>	<i>42</i>
5.1.2	<i>Reindriftslovene av 1833, 1933, 1978 og lovendringen i 1996.....</i>	<i>44</i>
5.1.3	<i>Utvalgte dommer kronologisk fremstilt.....</i>	<i>52</i>
5.1.4	<i>Oppsummering</i>	<i>64</i>
6	OMTALE AV NOU 2001 NR 35 - ” FORSLAG TIL ENDRINGER I REINDRIFTSLOVEN”	68
6.1.1	<i>Utvalgets mandat</i>	<i>68</i>
6.1.2	<i>Reindriften rettsgrunnlag.....</i>	<i>68</i>
6.1.3	<i>Hovedtrekk ved forslaget.....</i>	<i>69</i>
6.1.4	<i>Siidaandel.....</i>	<i>71</i>
6.1.5	<i>Reinbeitedistrikt</i>	<i>73</i>
7	REINDRIFTSIIDAEN SETT I ET SELSKAPSRETTLIG LYS.....	76
7.1	INNLEDNING	76
7.2	SAMMENSLUTNINGSFRIHET OG AVTALEFRIHET	76

7.3	SPØRSMÅLET OM ANSVARSENHET	77
7.4	”DET INDRE SELSKAP” OG ANDRE SELSKAPSFORMER SOM ER REGULERT I SELSKAPSLOVEN AV 21. JUNI 1985 NR 83.....	79
7.5	FORDELING AV GEVINST OG TAP I REINDRIFTSIDAEN OG DET INDRE SELSKAP	83
7.6	BESLUTNINGER SETT I REINDRIFTS- OG SELSKAPSRETTSPERSPEKTIV	82
7.7	SPØRSMÅLET OM OMSETTELIGHET.....	85
7.8	SAMMENSLUTNINGSFRIHET OG AVTALEFRIHET SOM ELEMENT I REINDRIFTSKULTUREN	90
8	AVHANDLINGEN I SAMMENDRAG.....	93
9	LITTERATURLISTE OG KILDER.....	95
9.1	OFFENTLIGE UTREDNINGER OG LOVFORARBEIDER	95
9.2	LITTERATUR	95

FORORD

Reindriftens fagråd bevilget etter søknad fra John Jonassen midler til forskning om siidaen slik den har fungert fra gammelt av og med sikte på å belyse mulig fremtidig organisering av reindriften.

Oppgaven var meget omfattende, og John Jonassen forespurte derfor cand. jur. André Stener Kalstad, som da arbeidet ved Nordisk Samisk Institutt, om et samarbeide.

Nordisk Samisk Institutt tok dessuten på seg det administrative ansvaret for prosjektet.

Med fra før god kjennskap til praktisk reindrift, har vi konsentrert oss om gjennomgang av skriftlig materiale. Hele tiden har vi ”prøvd ut” ut våre resultater på praktiske utøvere.

Store deler av prosjektet er blitt utført mens vi begge arbeidet som praktiserende jurister; André Kalstad ved Rettshjelpskontoret i Karasjok og John Jonassen som advokat på Røros. En praktisk vanskelighet besto i at vi bodde og arbeidet henholdsvis i Finnmark og Sør-Trøndelag og kunne således ikke møtes så ofte. Vi erfarte likevel at dette skulle bli en styrke fordi vi hadde forskjellig yrkesmessig erfaring i forhold til samiske rettsspørsmål. Dette gav oss flere perspektiver på forskningsmaterialet.

Skrivningen er delvis gjort av den enkelte og delvis i samarbeid. Skriftet som sådant er et fellesprodukt som vi begge fullt ut innestår for.

Vi vil takke Rettshjelpskontoret i Indre Finnmark for at André Kalstad i ledige stunder fikk anledning til å arbeide med prosjektet. En spesiell takk går til alle ved Nordisk Samisk Institutt som har bistått og aldri svart nei på noen slags henvendelse. Mange kunne ellers vært nevnt som har bidratt med gode innspill, kritikk og korrekturlesning. Vi skylder alle disse en stor takk. Eventuelle feil og unøyaktigheter i skriftet står naturligvis utelukkende for vår regning.

Røros/ Karasjok, den 31. desember 2003

John Jonassen og André Kalstad.

1 Innledning

Vi vil i det følgende søke å kaste lys over spørsmålet om samisk organisering av en typisk samisk næringsvirksomhet som reindrift.

Et hovedspørsmål er hvilke sammenlikninger i den reindriftssamiske organiseringsmåte som kan gjenkjennes i ellers kjente organisasjonsstrukturer. Dette gjøres ved å sammenligne den tradisjonelle organisering av reindriftsiidaen med den selskapsrettslige konstruksjonen ”indre selskap”.

Norske myndigheter har forsøkt å tilordne og styre samisk reindrift. Spørsmålet blir da hvilke forbilder og mønstre myndighetene har lagt til grunn i dette arbeidet og i hvilken grad den myndighets skapte organisering er et fremmedelement i reindriftssamekulturen.

Interessen og nødvendigheten av å sikre og utvikle samisk kultur, samfunn og næringsliv, har i løpet av de siste tiårene i økende grad blitt anerkjent. Dette førte i sin tid til opprettelsen av Samerettsutvalget (nedsatt ved kronprinsregentens resolusjon av 10. oktober 1980).

Samerettsutvalget fremmet bl.a. forslag om en egen sameparagraf i Grunnloven om opprettelsen av et Sameting. Disse forslagene er gjennomført. Samerettsutvalget har også lagt frem sin andre delinnstilling (NOU 1997 nr. 4) hvor det er lagt frem forslag om forvaltningsordning for bruk av land og vann i Finnmark. Som bakgrunn for Samerettsutvalget er det blitt gjort utredninger av ekspertgrupper om samenes historiske bruk av Finnmark (NOU 1994 nr 21), samenes stilling etter gjeldende internrett til grunnen i Finnmark (NOU 1993 nr 34) og hvilke konsekvenser folkeretten har for samenes rettigheter til grunnen (NOU 1997 nr 5). Man kan si at den offisielle anerkjennelsen av samisk kultur har blitt båret frem av en alminnelig forståelse for at dette er nødvendig, samtidig som den offisielle anerkjennelsen i sin tur har virket inn på det alminnelige synet på samer.

Norske styresmakter har reorientert sitt syn på samisk kultur, slik at den samiske kulturen nå oppfattes å ha en egenverdi. Dette har som konsekvens at norske styresmakter plikter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen, slik Grunnloven § 110a lyder; ”kan sikre og utvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv”.

Tradisjonelt har reindrift vært drevet med utgangspunkt i reindriftsiidaen. Lovverket som omhandler reindrift bygger imidlertid på en forvaltningsmodell hvor man har ignorert reindriftsiidaen.

Lappekodisillen av 1751 bærer preg av en viss velvillighet for samisk rettsbevissthet og tradisjon. Samerettsutvalget kommer i sin første delinnstilling (NOU 1984 nr 18 side 190) inn på siidaen under overskriften ”Anerkjenner Lappekodisillen en egen samisk rettsorden”. Det sies her at:

”Lenge før 1751 hadde samene utviklet en viss rettsorden ved sii´da-ordningen. Det er mulig at lappekodisillens konsipister tilsiktet å bevare og videreføre sii´daordningens samiske rettsorden. Både § 30 (”såfremt ellers Lappene paa begge Sider skal staa ved makt”) og forarbeidene (”Den Lappiske Nations Conversation”) tyder på at kodisillens formål var å beskytte samene selv som deres rettslige ordninger. Dette er totalt et så omfattende sett av rettsregler, at man med en viss rett kan tale om en egen rettsorden.”

Etter å ha poengtert at lappekodisillen ikke ”gav anvisning på noen ”samisk rettsorden” i den forstand at samene fikk noen egen form for selvstyre”, sies det om lappekodisillens forhold til den samiske rettsbevissthet:

”Men det ble gjennom kodisillen etablert en samisk rettsorden i den forstand at det ble anerkjent en samisk rettsorden som gikk på tvers av statsgrensen, som i stor grad var av samisk opprinnelse, og som omfattet så store livsområder for den samiske folkegruppen, iallfall for reindriftssamene, at samene i betydelig grad praktisk sett hadde en form for indre selvstyre.”

I moderne tid har norske myndigheter gitt uttrykk for en skeptisk holdning til om det fremdeles finnes noen fungerende samisk rettsbevissthet innenfor reindriften. I innstilling fra Reinlovkomitéen av 23. november 1966 s 21 erklæres reindriftsiidaen til og med som død:

”Det samiske systemet med ”siida” og en ”ised” som overhode er i det vesentligste gått i oppløsning, og dette har ytterligere forsterket behovet for et lokalt organ til å stå for driften. ”Siidaised” bestemte når merking, skilling, slakting og flytting skulle foregå, hvordan arbeidet skulle organiseres, han hadde det avgjørende ordet når det gjaldt gjeting og

godkjennelse av merker osv. En slik institusjon har man ikke lenger i reindriften i dag.”(Vår understrekning)

I St.meld. nr 28 (1991-92) finner vi en utfyllende beskrivelse av reindriften, dens problemer og forslag til hvordan problemene skal løses. Stortingsmeldingen angir overbeitingen som et hovedproblem og drøfter hvilke løsninger som er hensiktsmessige.

Bildet som tegnes i St.meld. nr 28 1991-92 av beitesituasjonen i Indre Finnmark er dystert. Etter å ha konstatert at vinterbeitene er i dårlig forfatning, blir det uttrykt følgende syn på sedvanens og siidaens evne til å virke i retning av bærekraftig bruk (s. 37):

“Det gamle siida-systemet var basert på en sedvanemessig fordeling av utmarksressursene. Dette gjorde at det var etablerte oppfatninger av hvem som disponerte retten til å bruke ulike ressurser, selv om det ikke var noen formell eiendomsrett til ressursene etter mønster fra samfunnet forøvrig. Utmarka ble videre langt mer intensivt utnyttet enn i dag. Overgangen til fast bosetting, innføring av motorisert ferdsel og en del andre utviklingstrekk har ført til endrede holdninger når det gjelder beiteområdenes status. Beiteområdene oppfattes i større grad enn tidligere å være “villmark” og allemannseie, og brukes i større grad som utmarka ellers i landet.”

Det konkluderes på side 105 med at det er nødvendig med lovhjemmel slik at man kan gjennomføre tvangsregulering av reintallet. I begrunnelsen for dette drastiske forslaget er man klar i sin omtale av hvilken forfatning samisk tradisjon befinner seg:

Det mangler “langt på veg verktøy for å regulere beitebruken innen de ulike distrikter, som følge av at sedvane, avtaler og andre tradisjonelle måter dette har skjedd på mer eller mindre har gått i oppløsning. Dette gjør at det er nødvendig å utvikle nye virkemidler på dette området.”

Ovenstående utdrag viser at norske myndigheter ikke har tiltro til at det finnes noen fungerende samisk tradisjon når det gjelder reindrift. Man har ikke tro på at reindriftsutøverne kan klare å

organisere seg uten hjelp og styring av norsk offentlig forvaltning, og heller ikke tro på at det finnes noen samisk rettsbevissthet som kan tjene til å oppnå en bærekraftig bruk av naturressursene.

Samisk kultur har vært utsatt for massiv norsk påvirkning. Det kan stilles spørsmål ved om det fortsatt er igjen tilstrekkelig av tradisjonell praksis med hensyn til hvordan man har organisert seg i reindriften til at formelt regelverk kan bygges opp rundt denne. Konkret blir spørsmålet om reindriften fortsatt kan organiseres rundt den tradisjonelle reindriftsidaen. Dette har vi forsøkt å få svar på ved å studere reindriften i områder som antas å ha blitt minst påvirket av norske påbud og forbud.

2 Føringer i Grunnloven og folkeretten

2.1 Grunnloven som retningslinje og skranke

Grunnloven § 110 a ble tilføyd i 1988 og bestemmer at ”Det påligger Statens Myndigheter at legge Forholdene til rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sitt Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv”. Det er alminnelig enighet om at Grunnloven § 110 a var ment å oppfylle den fortolkning av art 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter som blant annet er kommet til uttrykk i NOU 1984:18. Man konkluderte i nevnte utredning med at art. 27 i Konvensjon om sivile og politiske rettigheter også omfatter de materielle sider ved kulturen (s. 283).

Konvensjon om sivile og politiske rettigheter er inkorporert i norsk rett ved menneskerettsloven av 21. mai 1999 nr 30. Artikkel 27 i denne konvensjon får dermed direkte anvendelse i intern rett.

Det er gode grunner for å tolke Grunnloven §110 a slik at bestemmelsen tilsvarer urfolksretten slik den til en hver tid er. Tolker man grunnlovsbestemmelsen slik at den kun dekker innholdet av folkeretten på vedtakstidspunktet vil dette innebære at tiden fort gjør § 110 a uaktuell. Folkeretten er i rask utvikling på urfolksområdet. En konservativ tolkning av Grunnloven § 110 a vil gjøre bestemmelsen lite effektiv som retningslinje og skranke for hvilken samepolitikk norske myndigheter kan og bør føre.

I norsk rett har det tradisjonelt vært antatt at man bygger på det dualistiske prinsipp. Etter prinsippet er den interne rett og folkeretten to adskilte systemer, slik at folkeretten ikke får direkte virkning for den interne rett. I vår tid er det uenighet om riktigheten av denne lære. Uenigheten mellom tilhengere av det dualistiske og det monoistiske prinsipp er i praksis ikke stor, fordi tilhengere av det dualistiske prinsipp mener at norsk rett må presumeres å være i overensstemmelse med folkeretten. Det er også enighet om at folkeretten på menneskerettighetenes område har større vekt ved avgjørelsen av internrettslige problemstillinger enn folkeretten ellers har. Urfolksretten regnes som en del av menneskerettighetene.

2.2 Om ILO konvensjon nr 169

ILO-konvensjon nr 169 ble ratifisert av staten Norge i 1990. Sverige og Finland hører med til de stater som ikke har ratifisert konvensjonen.

I konvensjonens første kapittel gis generelle retningslinjer for hvilke prinsipper statenes urfolkspolitikk skal føres etter. De bestemmelser i ILO-konvensjon nr 169 som har relevans for reindriftsiidaen skal gjengis på konvensjonens originalspråk og i norsk oversettelse.

Art 2

1. Governments shall have the responsibility for developing, with the participation of the peoples concerned, co-ordinated and systematic action to protect the rights of these peoples and to guarantee respect for their integrity.

2. Such action shall include measures for:

- (a) ensuring that members of these peoples benefit on an equal footing from the rights and opportunities which national laws and regulations grant to other members of the population;
- (b) promoting the full realisation of the social, economic and cultural rights of these peoples with respect for their social and cultural identity, their customs and traditions and their institutions;
- (c) assisting the members of the peoples concerned to eliminate socio-economic gaps that may exist between indigenous and other members of the national community, in a manner compatible with their aspirations and ways of life.

Artikkel 2

1. Regjeringene skal ha ansvaret for - med deltaking av vedkommende folk - å sette i gang samordnet og systematisk virksomhet for å verne disse folks rettigheter og å garantere at deres integritet blir respektert.

2. Slik virksomhet skal omfatte tiltak for å

- a) sikre at medlemmer av disse folk nyter godt av de rettigheter og muligheter som nasjonale lover og forskrifter sikrer for andre medlemmer av befolkningen, på lik linje med disse;
- b) fremme full virkeliggjøring av disse folks sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter med respekt for deres sosiale og kulturelle identitet, skikker og tradisjoner og for deres institusjoner;

c) bistå medlemmene av vedkommende folk med å fjerne eventuelle sosio- økonomiske ulikheter mellom urbefolkning og øvrige medlemmer av det nasjonale fellesskap; på en måte som er i samsvar med deres forventninger og livsform.

Art 5b

In applying the provisions of this Convention:

(b) the integrity of the values, practices and institutions of these peoples shall be respected.

Artikkel 5b

Når bestemmelsene i denne konvensjon settes i verk:

b) skal disse folks sosiale, kulturelle, religiøse og åndelige verdier respekteres;

Art 7. nr 1

The peoples concerned shall have the right to decide their own priorities for the process of development as it affects their lives, beliefs, institutions and spiritual well-being and the lands they occupy or otherwise use, and to exercise control, to the extent possible, over their own economic, social and cultural development. In addition, they shall participate in the formulation, implementation and evaluation of plans and programmes for national development which may affect them directly.

Artikkel 7 nr 1

Vedkommende folk skal ha rett til å vedta sine egne prioriteringer for utviklingsprosessen i den grad den angår deres liv, tro, institusjoner, åndelige velvære og de landområder de lever i eller bruker på annen måte, og til så langt som mulig å ha kontroll med sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling. I tillegg skal de delta i utforming, gjennomføring og evaluering av nasjonale og regionale utviklingsplaner og - programmer som kan få direkte konsekvenser for dem.

Art 8

1. In applying national laws and regulations to the people concerned, due regard shall be had to their customs or customary laws.

2. These peoples shall have the right to retain their own customs and institutions, where these are not incompatible with fundamental rights defined by the national legal system and with internationally recognised human rights. Procedures shall be established, whenever necessary, to resolve conflicts which may arise in the application of the principle.

3. The application of paragraphs 1 and 2 of this Article shall not prevent members of these peoples from exercising the rights granted to all citizens and from assuming the corresponding duties.

Artikkel 8

1. Ved anvendelse av nasjonale lover og forskrifter overfor vedkommende folk, skal det tas tilbørlig hensyn til deres sedvaner og sedvanerett.

2. Disse folk skal ha rett til å beholde sine egne skikker og institusjoner der disse ikke strider mot grunnleggende rettigheter fastlagt i nasjonal rettsorden eller mot internasjonalt anerkjente menneskerettigheter. Når det er nødvendig, skal det etableres framgangsmåter for å løse konflikter som kan oppstå ved gjennomføringen av dette prinsippet.

3. Bruk av punktene 1 og 2 i denne artikkel skal ikke hindre medlemmer av disse folk i å utøve rettigheter som enhver borger har og i å påta seg tilsvarende plikter.

Art 17 nr 1

1.: Procedures established by the peoples concerned for the transmission of land rights among members of these peoples shall be respected.

Artikkel 17 nr 1

1. Ordninger for overdragelse av landrettigheter mellom medlemmer av disse folk, og som har hevd i vedkommende folk, skal respekteres.

Statenes plikt til å respektere urfolks kultur har gitt seg uttrykk i flere av konvensjonens bestemmelser. I art 2 nr 2b gis de kontraherende stater plikt til å fremme urfolkets sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter ”with respect for their social and cultural identity, their customs and traditions and their institutions”. Etter art 5 skal statene når bestemmelsene i konvensjonen settes i verk anerkjenne og verne urfolkets ”social, cultural, religious and spiritual values and practices”.

Ved anvendelsen av nasjonale lover og forskrifter overfor vedkommende urfolk bestemmer art 8 nr 1 at "due regard shall be had to their customs or customary laws".

Den tidligere ILO-konvensjon nr 109 var i lys av utviklingen blitt erkjent å stå for en integrasjonslinje og avspeilte et paternalistisk syn fra statene på urfolk. Man ønsket ved vedtakelsen av ILO-konvensjon nr 169 å nedfelle statenes plikt til å vise tilbørlig respekt for urfolkens kultur og egenart.

Etter art 8 nr 2 har urfolket rett til å beholde sine egne skikker og institusjoner. Bestemmelsen gir anvisning på en kvalitetsvurdering av den kultur urfolket påberoper seg å ha. Urfolkets kulturelle praksis må for å ha vern etter konvensjonen ikke stride mot de fundamentale menneskerettigheter. Urfolkets kultur må heller ikke stride mot grunnleggende rettigheter fastlagt i nasjonal rettsorden.

De rettigheter urfolket har etter art 8 nr 1 og nr 2 skal etter nr 3 ikke begrense urfolksmedlemmers rett til å utøve rettigheter som enhver borger i staten har, eller å påta seg tilsvarende plikter. Meningen er at artikkelen skal gi individer fra et urfolk rett å utøve sin kultur. Hvis urfolkets kultur begrenser urfolksmedlemmets frihet i forhold til statens regler, er urfolksmedlemmet likevel ikke pliktig til å følge urfolkets kultur.

Det er tidligere vist at reindriftsiidaen som organiseringsform ikke er tatt hensyn til i det gjeldende regelverk. Statene er flere steder i konvensjon nr 169 uttrykkelig pålagt en plikt til å respektere urfolkets "institutions". Det kan naturligvis reises spørsmål om konvensjonsmøtet i første rekke hadde organisering av næringsvirksomhet i tankene under vedtakelsen av konvensjonen. Reindriftsiidaen som organiseringsform vil uansett være beskyttet av konvensjonen ved at det er en sosial og kulturell praksis.

I artikkel nr 34 bestemmes at:

"The nature and scope of the measures to be taken to give effect to this Convention shall be determined in a flexible manner, having regard to the conditions characteristic of each country."

Bestemmelsen gir anvisning på at konvensjonen skal anvendes på en fleksibel måte, og at det tas hensyn til de særegne forhold som måtte finnes i hvert enkelt land. Denne bestemmelse gir anvisning på en elastisk bruk av konvensjonen i det enkelte land. Prisen er at urfolkets rettigheter etter ILO-konvensjon nr 169 får uklare konturer. Det må være klart at bestemmelsene hvor statene pålegges å respektere urfolkens kulturelle og sosiale praksis gir uttrykk for en av hovedtankene bak konvensjonen. I tillegg må ordlyden i konvensjonsteksten tillegges betydelig vekt ved tolkningen av konvensjonen. Dette skyldes at konvensjonen ble vedtatt under ett og ikke ved avstemning over hver enkelt artikkel med ditto forarbeider. Det kan dertil vanskelig tenkes særegne norske forhold som kunne lempe på den norske stats plikt til å respektere reindriftsiidaen som organisasjonsform.

3 Reindriftsiidaen som organisasjonsform

3.1 Typiske trekk ved reindriftsiidaen som organisasjonsform

I ”Forslag til endringer i reindriftsloven”, NOU 2001 nr. 35 side 91 trekkes følgende forutsetninger frem for at det kan være tale om en siida etter reindriftssamisk forståelse:

- At det eksisterer en reinflokk.
- At reinflokken holdes samlet, og at det foregår en aktiv gjeting/vokting.
- At det i alminnelighet deltar en eller flere reindriftsfamilier med sine rein i fellesskapet.

I ”Lappisk ordbok, bind III N-Æ”, Oslo 1962”, side 402 definerer Konrad Nielsen siida som:

”fjellby, by (bestående av en eller, i almindelighet, flere reineierfamilier med sine rein, når reinhjorden, eller en bestemt del av den holdes samlet og voktes fra familieteltene; hver familie har i almindelighet sitt eget telt).”

Den enkelte siida varierer i størrelse fra at én familie kan danne siida til de store siidaene hvor mange familier utgjør siidaen. Det vanlige er likevel at flere familier sammen danner siida.

Den enkelte siida vil etter reindriftssamisk syn, avhengig av hvor langt tilbake i tid bruken strekker seg, ha opparbeidet en rett til å bruke de aktuelle barmarks- og vinterbeiteområder som siidaen trenger for å kunne drive reindriften gjennom årssyklusen.

3.2 Reindriftsiidaens fleksibilitet

Reindriftsiidaen utmerker seg med en utpreget grad av fleksibilitet.

I samiske forhold er slekten viktig. Dette er blant annet fremhevet i Samerettsutvalgets første delinnstilling. Her heter det (NOU 1984:18 s 115):

“Det er flere forhold som tyder på at slektskapsbånd spiller en større rolle for følelsen av samhörighet hos den samisk befolkning. Den utstrakte slekts- og familieterminologien i samisk språk er av gammel opprinnelse. Bruk av slektsnavn hos samene er eldre enn f.eks. den norske befolkning....” I samisk er det et rikt forråd av betegnelser på slektskapsforhold, ikke bare for de nære slektninger, men også for forskjellige sidelinjer. Vi kjenner også til at de forskjellige familier i en slektslinje kan ha egne navn som bare brukes samene imellom. De samiske slektslinjer identifiseres med både slektsnavn og familienavn. Disse forhold som her er nevnt viser at samene har hatt og fremdeles har en sterk slektskapsfølelse.”

I den samiske tradisjon har man ikke anvendt skriftlige avtaler. Det har ikke vært vanlig å bruke rettsapparatet for å få dom for sin rett eller å få tvangsmakten til å håndheve retten. En del av bakgrunnen for at slekten i samiske forhold har vært viktig, er trolig den enkeltes behov for trygghet mot utenforstående interesser. Slektsmedlemmene har hatt gjensidig nytte av en ”pakt” om at man opptrer redelig ovenfor hverandre.

Etter to opphold i Könkama i Nord-Sverige, i periodene 1948-49 og 1951-52, publiserte Robert N. Pherson en analyse av hvordan siidaene i området var oppbygd. Som grunnlag brukte han endringer i sammensetning av de ulike siidaer over flere tiår. Han mente at den enkelte siida var bygget opp rundt en “dominant sibling group”, noe som kan oversettes til “en dominerende slektsgruppe i horisontal linje (søsken, søskenbarn, tremenning osv)” (Pherson 1964).

Når en siida så seg om etter nye medlemmer, var slektskap i denne forbindelse definert slik at den nye siidapartner skulle finnes blant slektninger som måtte være minst så nær som tremenninger av noen av siidapartnerne. Kun hvis dette ikke lot seg gjøre, gikk søket over på fjernere slekt. Dette forhindret likevel ikke at personer uten slektskapstilknytning kunne bli opptatt som drenger, for så å etter hvert bli fullverdige medlemmer.

Ved ekteskap mellom reindriftssamer måtte paret velge om de ville knytte seg til den mannlige eller kvinnelige ektefelles siida.

Pherson mente at de mange muligheter for skifte av siidapartnere var en stor fordel. Dette fordi det er behov for å avpasse flokkens størrelse, og dermed den personalmessige kapasitet, etter de ulike årstider eller beiteforhold det enkelte år. Den enkelte siidas reinantall eller arbeidskapasitet kunne også ha nådd et slikt nivå at det var behov for omgruppering.

Mikkel Nils Sara beskriver i sin hovedfagsoppgave hvilken fordel slektskapssystemet gir den enkelte siida:

“Slektskapsnettverket av multilinear konsangvinitet og affinitet representerer et maksimum av slektskapsforbindelser som frigjør fra avhengigheten av enhver enkeltforbindelse, men enn videre begrenser det i prinsippet heller ikke muligheten for fritt valg av hvilken som helst siidapartner” (Sara 1996 s. 80).

(Se også M.N. Sara: Reinene et gode fra vinden 2001).

For den enkelte som vil inn i reindriften representerer slektskap det Robert Paine kaller et “strategic merit”, eller på norsk “strategisk fortrinn” (Paine 1970 s. 56). Grovt kan man si slektskap var en foretrukket, men ikke tilstrekkelig betingelse for å bli tatt opp som siidapartner.

Når en ny siidapartner er tatt opp, representerer dette ikke noen endelig avgjørelse. Den første tiden vil være en prøvetid for den nye partneren. Bjørklund og Brandenburg uttrykker dette slik (Bjørklund og Brandenburg 1981 s.35):

“En fast etablering som reindriftsutøver i et område er nemlig avhengig av to forhold. På den ene siden er det et resultat av langvarige sosiale forhandlinger og tilpasningsforsøk fra reineierens side. På den andre siden er det et resultat av at reinen gjennom en relativ lang prøveperiode greier å finne seg til rette”

Fleksibilitet er nødvendig på grunn av behovet for omgruppering ved de ulike årstider, det enkelte års beitesituasjon, endringer i flokkens størrelse eller at siidaens arbeidskapasitet har endret seg.

Konflikter internt i siidaen kan også gjøre det nødvendig med en omstrukturering. Løsningen var

gjærne bytte av siida. Men også overdragelse av dyr internt i siidaen har vært vanlig. Drengen kunne som motytelse mot arbeid etter hvert få overta husbondens andel av flokken. Han kunne til og med bli siida-isit.

Den mest vanlige form for intern overdragelse skjedde fra foreldre til en sønn, og da gjerne til yngstemann. Erik Solem diskuterer om det finnes en form for yngsterett blant reindriftsamene. En forklaring på denne skikken behøver ikke være annet enn at når eldre sønner gifter seg og flytter ut, blir yngstemann hjemme hos foreldrene til tidspunktet for et naturlig generasjonsskifte kommer.

En ser at behovet for fleksibilitet har dannet sedvane for det vi i dag ville kalle overdragelse og omsettelighet av rettigheter.

Men det finnes også faktorer som setter grenser for i hvilken grad fleksibilitet er nødvendig og ønskelig. Reinen er et vanedyr som vil følge innlærte vandreruter. På denne måten kan reinens adferd i stor grad forutses, noe som gjør det lettere å ha kontroll med flokken. Også for reineieren vil det ligge fordeler i å være lengre tid i en siida ved at han blir grundig kjent med det aktuelle området. Siidainstitusjonens fleksibilitet i oppbygging balanseres derfor opp av behovet for stabilitet.

Under dagens forhold og innenfor det reinbeitedistrikt siidaen tilhører, trenger den enkelte reindriftsutøver ingen offentlig tillatelse for å skifte siida. Forutsetningen er naturligvis at han blir godtatt som medlem av den nye siidaen. Ønsker reindriftsutøveren å skifte til en siida i et annet distrikt, er det nødvendig med tillatelse fra områdestyret (reindriftsloven av 1978 § 4, fjerde ledd første pkt). Dette begrenser siidaens fleksibilitet og mulige omsettelighet av rettigheter.

3.3 Hvordan beslutninger tas i reindriftsiidaen

Tittelen til lederen for en siida er "isit". Erik Solem har en beskrivelse av isit som gir et godt bilde av hvilken funksjon "isit" fyller:

"Hver siida har sin leder – ised. Det foretas ikke noe valg av ised. Det lagsmedlem som eier flest rein, pleier å være selvskreven ised når han samtidig har erfaring som de andre reineiere i

siidaen, og den som en gang er blitt ised, blir i stillingen så lenge han har den nødvendige autoritet. Det som skaffer autoriteten, er erfaring og dyktigheten i reindriften og det tilstrekkelige antall rein. Disse to ting henger imidlertid i utpreget grad sammen, da et gunstig økonomisk resultat i reindriften i utpreget grad er avhengig av dyktighet og påpasselighet hos bedriftens leder. Stillingen som ised er fullstendig ulønnet. Det hender at verdigheten går over til den eldste sønn, men det er helt avhengig av at han har de nødvendige egenskaper. Den myndighet ised har er ganske stor. Ofte kalles siidaen etter iseds navn. Det er han som ordner reinvoktingen og fordeler arbeid i forhold til reintall blant de forskjellige lagsmedlemmer” (Solem 1933 s. 185).

Beskrevet i økonomiske termer fungerer siidaen som en bedrift hvor isit fungerer som en bedriftsleder. Iseds dyktighet og evne til å fatte gode beslutninger vil ha sterk innflytelse på det enkelte siidamedlems økonomiske avkastning. Siidaiseds dyktighet og de andres tillit til denne blir derfor vesentlig.

Ved en analyse av beslutninger som gjøres i reindriften er det hensiktsmessig å operere med to nivåer av beslutninger. På siidanivå dreier beslutningene seg om gjeting (herding). På familienivå (husbandry) er beslutningene en del av familiens forvaltning av sine dyr. Begrepene er hentet fra Robert Paine (1981 s.18). Reindriftsutøvere trekker neppe strenge skiller mellom disse kategoriene når beslutninger tas, men vi finner en slik inndeling hensiktsmessig ut fra vårt formål.

Ved beslutninger som angår “herding” vil tidsaspektet for herdingstrategi være kortsiktig. I høyden vil tidsaspektet nå til neste flytting, eller som plan for flyttingen. Ofte vil beslutningene være reaksjoner på uforutsette omstendigheter, forårsaket av værforhold eller andre reinflokker. Det vil da ikke være tid til almann rådslagning, og de som til enhver tid passer flokken må omgående ta beslutningene. Dersom det tas uheldige beslutninger er sjelden skaden uopprettelig, selv om det kreves anstrengelser for å rette opp konsekvensene.

Beslutninger på husbandrynivå er av en annen karakter. Enkelte sagt gjelder dette avgjørelser for husholdet som ikke får nevneverdig betydning for fellesskapet på siidanivå. I forvaltningen av familiens flokk vil beslutningene rette seg mot enkeltdyr. Beslutningene er stort sett ugjenkallelige.

Dersom en bukk er kastret eller slaktet, kan det senere ikke endres. Det er familielederen, sammen med ektefellen, som tar beslutningene. De er dog ikke eiere av alle rein deres beslutninger omfatter. Det er vanlig at barna også eier rein. Status som voksen oppnås tradisjonelt når barnet kan nekte foreldrene å gjennomføre beslutninger om sine dyr, noe som tradisjonelt skjer ved inngåelse av ekteskap. Ved siden av at reinflokken gir løpende inntekt, er det vanlig at barna henter sin startkapital der når de skal begynne for seg selv. Det er altså et mål at flokken skal overleveres til neste generasjon. Dette betyr at beslutninger må tas i et langsiktig perspektiv.

Siidaisit vil kun fatte beslutninger på herdingnivå. Det vil oppfattes som lite passende dersom siidaisit legger seg opp i hvilke beslutninger som tas av den enkelte familie på husbandrynivå. Det kan likevel hende at de to beslutningsnivåer berører hverandre. I disse tilfellene vil det ut fra tradisjon og praktiske hensyn avgjøres hvilke hvilket nivå som får forrang.

Et tenkt tilfelle kan være at et siidamedlem trenger penger øyeblikkelig, slik at han kan få betalt uforutsette regninger. Han krever derfor overfor siidaisit at siidaens rein øyeblikkelig skal samles i gjerde slik at han kan få overblikk over sine rein, og dermed foreta en fornuftig utvelgelse av slaktedy. Det kan da være at siidaisits svar blir at hensynet til fellesskapet må gå foran den enkeltes økonomiske behov, slik at det ikke kan bli noen reinsamling nå. Det kan f.eks. være at dyrenes kondisjon tilsier at reinen for øyeblikket ikke kan samles i gjerde. Alternativt kan siidaisit forespeile et tidspunkt hvor det kan være mulig å samle reinen i gjerde. Antagelig må siidamedlemmet finne seg i at siidaisit i et slikt tilfelle nekter samling.

Også offentlige incitament kan forårsake kollisjon mellom herding og husbandryinteresser. Vi kan tenke oss det samme eksempel som ovenfor, men med den forskjell at siidamedlemmet vil ha reinen i slaktegjerde øyeblikkelig fordi han tenker å oppnå tidlig-slaktetilskudd etter Reindrifftsavtalen (dette er et tilskudd som gis ved slakting før en gitt dato). I et slikt tilfelle kan det være mer problematisk at siidaisit nekter å ta dyrene i gjerde. Den alminnelige mening i siidaen vil nok her være utslagsgivende. Det kan f.eks. være at flertallet driver uten subsidier, og derfor ikke har noe å hente på å slakte tidlig.

Om hvilken myndighet siidaisit hadde til å drive sin vilje igjennom sier Solem følgende:

”De andre lagsmedlemmene har en rådgivende stemme overfor ised, og en forstandig ised retter seg naturligvis i stor utstrekning etter lagsmedlemmenes råd, men det er nok så at det er ised som er den avgjørende og at de andre lagsmedlemmer må rette seg etter hans bestemmelse” (Solem 1933 s. 186).

Dersom et medlem gjentatte ganger var misfornøyd med isits avgjørelser kunne han velge å bytte siida. Det kunne likevel være grunn til ikke å bytte siida for ofte:

”Når det blir spurt at en reinlapp er trådt ut av en siida, vil folkesnakket snart få det travelt med å få rede på hva grunnen har vært, og er det den alminnelige oppfatning at vedkommende ikke har hatt noen grunn til å sette seg opp mot iseds avgjørelse, kan det hende at ingen andre vil være i lag med ham.” (Solem 1933 s. 187).

Vi legger stor vekt på hva Solem her har sagt og legger til grunn at det har gyldighet den dag i dag. Dette skyldes at siidaen aldri er blitt forsøkt lovregulert, og det forhold at den har fått eksisterere og utvikle seg i fred på de indre deler av Finnmarksvidda. Her har reindriften ikke vært i konkurranse med jordbruket, og myndighetene har derfor ikke hatt noen interesse av å blande seg inn i det som er blitt sett på som indre anliggender. Det har vært nok for lovgiver å bygge på en forutsetning om indre selvjustis i interne forhold.

Det vil under reingjeting ofte være slik at det ikke er tid til å innhente beslutning hos siidaisit. Det kan hende at beslutningen må tas raskt for å hindre at situasjonen forverrer seg. Senere vil de beslutninger som er tatt, bli vurdert av de som ikke var til stede. Ut fra nødvendighet må gruppen akseptere at de som til enhver tid passer flokken tar beslutninger. For å mestre uforutsette hendelser under gjeting må gjeterne ha et beslutningsgrunnlag. Det finnes en metode for å gi gjeterne dette beslutningsgrunnlaget. Robert Paine skildrer det han karakteriserte som “endless cnversations” om beslutninger i forbindelse med gjeting av flokken (Paine 1970 s 54). Når gjeterne kommer til basen vil de bli utspurt om hva som hadde skjedd. Under disse samtale vil generell gjetingstaktikk være tema. Det vil sjelden eller aldri bli fattet beslutninger under disse samtale, fordi en beslutnings gyldighet fort vil miste sin kraft ved at forutsetningene for beslutningen endres av noe uforutsett.

Paine mener at disse samtalene hovedsakelig tjener til overføring av reindriftskunnskap fra en generasjon til neste. Ved krisesituasjoner har gjeterne den ballast som disse “endless conversations” gir dem, og kan dermed fatte begrunnede beslutninger.

Robert Paine mener at ved beslutninger tatt på herdingnivå er familieoverhodene likestilte. Dette begrunner han med at dersom det skulle være forskjell på partnerne i siidaen, så måtte det også være en rangering mellom hver familieenhet. Det er flere grunner til at rangering i så måte har formodningen mot seg. For å holde på eller bygge opp en flokk, er den enkelte reineier avhengig av samarbeid med andre, men det er ved beslutninger på husbandrynivå grunnlaget legges. Og her er det enkelte familieoverhode sin egen herre. Størrelsen på den enkeltes flokk har lite å si for hvordan han bedømmes av de andre partnerne. Derimot legges det merke til hvordan han skjøtter flokken. At størrelsen på flokken har liten betydning, forklarer Paine med at hvor mye rein det for tiden er i flokken kommer an på den enkelte families syklus. Det er vanlig at hvert barn får med seg rein når det forlater foreldrene. Derav kan flokkstørrelsen variere. Dernest er det slett ikke uvanlig at man mister rein med naturen som årsak. Til sist nevner han at partnerne er underlagt de samme livsbetingelser som reineiere. Forskjell i flokkstørrelse fører ikke til mindre strabaser.

3.4 Reindriftens historie og utvikling

I vurderingen av hvilket vern i form av rettigheter en bruksrett har, er et av momentene hvor langt tilbake i tid den konkrete bruksform strekker seg. For rettsinstitutter som hevd og alders tids bruk er kravene henholdsvis 20 og 80-100 år. Det er klart at reindrift, slik man kjenner den i dag, går så langt tilbake i tid at kravene for å få anerkjent beiterett, er tilfredsstillt. Vi vil likevel gi en fremstilling av når tamreinholdet oppsto. Dette gjøres for å gi et ”bakteppe” for en analyse av reindriftsiidaen.

Reindriftslovkomitéen sa i sin innstilling av 1966 s. 8 om samisk organisasjonsmåte:

”Ikke bare språklig og ervervsmessig, men også i andre henseender, er den gamle samiske kultur blitt påvirket og omdannet av hovedsamfunnets kultur. Det gjelder således gamle samiske rettsregler og samfunnsinstitusjoner. Særlig kan nevnes siidaen eller samebyen. Den eksisterer den dag i dag blant reindriftssamene og betegner hos dem en gruppe som flytter

sammen og samarbeider om gjeting og andre oppgaver som er forbundet med reindriften. Men samarbeidsgruppen, siidaen, er etter alt å dømme langt eldre enn tamreindriften, og har sine røtter i den gamle samiske livsform. I sine virkninger tjente den derfor både til å fremme gruppens samarbeid og til å beskytte jaktmarker og fiskevann mot overbeskatning.”

Det er alminnelig enighet om at pastoralismen (tamreindriften) i hvert fall har vært vanlig fra 1600-tallet. Hvor langt tilbake i tid den strekker seg er det uenighet om. Det foreligger både skriftlige kilder og andre funn som gir holdepunkter for å datere pastoralisme blant samer lenger tilbake i tid enn til 1600-tallet. Sannsynligvis har den det skjedd en gradvis overgang fra veidesamfunnets bruksformer til pastoral reindrift.

Datering av den pastorale form av reindrift er neppe avgjørende for hvilke rettigheter som kan utledes. Spørsmålet om hvor gammel den nåværende form for reindrift er, vil likevel være en del av den bakgrunnskunnskap som gir grunnlag for å se siidainstitusjonen i et bredt lys. Blant arkeologer og historikere har spørsmålet vært debattert. Vi vil derfor gi et kortfattet sammendrag av diskursen.

Den eldre form for siida var organisert rundt jakt og fangst. Reinen har alltid utgjort en viktig del av næringsgrunnlaget for samene. I den eldre form for siida var jakten den dominerende bruksform. Bruken av tamme rein som lokkedyr, og til kløv og melking går langt tilbake i tid.

Det har vært uenighet mellom forskere om når samene gikk over til tamreindrift. Noe av uenigheten ligger muligens i at det ikke har vært tilstrekkelig definert hva som ligger i de ulike begreper som har vært anvendt. Noen forfattere har brukt karakteriseringer som hel-nomadisme i motsetning til halv-nomadisme. Andre har anvendt begrepsparet intensiv kontra ekstensiv drift.

I denne forbindelse kan nevnes en interessant kategorisering av former for utnyttning av rein som Tim Ingold anvender. Han har delt utnyttning av rein inn i tre kategorier: hunting, pastoralisme og ranching (Ingold 1980: 1-6). ”Pastoralisme” innebærer hold av rein for kjøtt og melk hvor produksjonen stort sett er beregnet til husholdet. Pastoralismen springer ut av ”hunting” hvor bruksformen er jakt . At reinen er brukt som lokkedyr og til transport utelukker ikke henregning til denne

kategorien "hunting". Når tamreindriften er produksjon for markedet og ikke beregnet til hushold, er vi etter Ingolds terminologi over i "ranching".

Inger Storli viser i artikkelen "On the Historiography of Sami Reindeer Pastoralism" (Storli 1996) at synet på når overgangen fra veidesamfunnet til tamreindrift skjedde, har endret seg hos forfattere som berører temaet. De tidligere forfattere ser ut til å ha ansett de tidligste skriftlige kilder som et uttrykk for tamreindriften akselerasjon samtidig som de betraktet disse kildene som uegnet til å kaste lys over tamreindriften opprinnelse. Disse forfatterne søkte også bevis andre steder enn i de skriftlige kilder for når overgangen til tamreindrift skjedde.

Inger Storli oppsummerer endringen i synet på når pastoralismen oppsto slik:

"It seems, then, that the contemporary view on the transition to pastoralism has been established during the last 20-30 years. During this period, questions concerning the problem seem in fact to have low priority among historians. Rather than rendering it into a matter for investigation, contemporary studies of Sami history seems to be based on the assumption that pastoralism has developed after 1600 AD. The change of attitude seems to be based on a reinterpretation of the sources rather than the appearances of new sources" (Storli 1996 s. 97).

Inger Storli mener at Vorrens arbeider representerte et brudd på tradisjonen med å lete etter tamreinholdets opprinnelse utenfor de skriftlige kilder. Han anså at de skriftlige kildene anga begynnelsen for pastoralismen blant samene.

Ottars fortelling til Kong Alfred av Wessex fra år 890 og Olaus Magnus, en beskrivelse fra 1555 fra en reise i samiske områder i begynnelsen av 1500-tallet, er blant de kilder som det flittig henvises til.

Ottar, som antagelig kom fra Malangen, fortalte til kong Alfred at han var rik på den slags eiendom som samenes eiendom består i, nemlig de ville dyr som kalles rein. Ottar eide 600 "tamme ukjøpte rein" og av disse var 6 dyr lokkerein. Slike dyr var meget dyre blant samene fordi de ble brukt til å fange ville rein.

Erik Solem (1933) mener at Ottars store reinflokk må sees som en refleksjon av samisk pastoralisme. Andre tolker Ottars fortelling som bevis på en fullt utviklet pastoralisme i Malangen rundt begynnelsen av 800-tallet (Qvigstad 1924:18, Wiklund 1947:79, Gjessing 1954:9). Av de som stiller seg tvilende til troverdigheten i Ottars fortelling kan nevnes Lundmark, som mener at fortellingen kun gir sikkerhet for at lokkedyr ble brukt (Lundmark 1982:41).

Tanner anser Ottars beretning som bevis for samisk tamreindrift på Ottars tid. Han mente også at arkeologiske funn i Varanger kunne anses som bevis for tidlig pastoralisme (Tanner 1929, s. 254-258). Tegengren festet ikke tillit til Ottars beretning på dette punkt. Han argumenterte for at samiske innretninger for å hindre kalver i å suge melk av moren var kopiert fra skandinavisk sau- og geitehold på 1400-tallet (Tegengren 1952 s. 109, 197 – 231). Manker festet tiltro til Ottars beretning. Han ser opplysningene i lys av at bruken av fallgroper for rein opphørte i perioden år 800-900 (Manker 1960 s. 310).

Det er også ulike holdninger til Olaus Magnus beskrivelse fra 1555. I hans skildring finnes det både ville og tamme rein (kap 28). De tamme er til stor nytte for sine eiere på grunn av melken, skinnen og senene. Disse flokkene kunne variere mellom 10 og 500 dyr. Knut Odner har påpekt at Magnus beskriver samene vesentlig som jegere (Odner 1982:71). Lundmark mener at pastoralismen ble utviklet i de første tiår av 1600-tallet og overseer Olaus Magnus skildring fullstendig (Lundmark 1982, se Storli 1996 s. 99). Fjellström mener derimot at skildringen er troverdig (Fjellström 1985:71). Hun begrunner dette med pastoralismens kompleksitet og at den umulig kunne ha blitt utviklet over bare noen få år. (Vi støtter oss i de to siste avsnittene på en gjennomgang av forskningslitteratur gjort av Inger Storli (Storli 1996).

Oppsummering

Siidaen har sine røtter tilbake i veidesamfunnet som var et jaktsamfunn. Pastoralismen (tamreinholdet) strekker seg i hvert fall tilbake til 1600-tallet. Sannsynligvis er tamreinholdet eldre, men opprinnelsen er vanskelig å tidfeste. Fordi tamreinshold er en kompleks aktivitet med sammensatte oppgaver, har antagelig overgangen fra jakt på villrein til tamreinhold skjedd gradvis og

over lang tid. Fordi jaktfellesskapet gikk over til gjetefelleskap er det sannsynlig at reindriftsiidaen slik vi kjenner den i dag har beholdt kulturelle trekk fra jaktsamfunnets tid.

3.5 Utviklingen i nyere tid (frem til år 2003)

Johan Klemet Kalstad diskuterer i sin doktoravhandling (1997) om siidaen er svekket de siste tiår. Han analyserer siida-institusjonen ut fra at den ”hviler på relasjonen mellom territorium, menneske og reinflokk, og en forstyrrelse i en av disse relasjonene impliserer en svekkelse i siida-institusjonen” (Kalstad 1997 s. 146).

Inngripen fra norske styresmakter kan føre til svekkelse av disse relasjonene. Kalstad nevner som eksempel at det i 1969 ble det satt i gang en boligaksjon for indre Finmark. Programmet forutsatte bygging/ opprustning av 500 til 600 boliger (St.meld. nr 13:1974-75).

Det var et mål å opprettholde grendebosettingen ”så langt som mulig” (St.meld, nr 108:1972-73 s 168). På grunn av manglende infrastruktur ble bostedet for mange lokalisert avsides i forhold til siidaens beiteområde. Dermed ble forbindelsen mellom familien og reinflokkene svekket (Op.cit. s.130).

Kalstad mener at noe av den gamle kunnskap i reindriften har mistet sin verdi:

”Tradisjonelt har kunnskap stått sentralt i reindriften tilpasning, og kunnskap har vært et kriterium på hvordan og i hvilken grad den enkelte har lyktes i næringen. På den måten har de flinke i vid forstand, d.v.s. med kunnskap med hensyn til både natur, vær og vind, reinmerker og enkeltdyr i flokken, naboer og andre mennesker som en har relasjoner til, vært et aktivum” (Kalstad 1997 s. 139).

Innføringen av teknologi som gjerder og maskinell drift førte til at det ble mulig for den samme arbeidsstyrke å holde flokken innenfor bestemt og avgrenset beiteområde. Kalstad legger til grunn at i dagens drift er reingjeting konsentrert om kantbevokning (Op. cit. s. 141). Størrelsen på flokkene er

en del av grunnen til at måten gjetingen foregår på har endret seg. Kantbevoktning innebærer at gjeterne kjører rundt området flokken er i, og påser at ingen dyr har trukket seg ut av det. Den tradisjonelle gjeting innebar at flokken ofte ble samlet og at gjeterne hadde utstrakt kontakt med hvert enkelt dyr i flokken. Dette er viktig for det som på samisk karakteriseres som "lagadit", evnen til å forvalte reinen i forhold til beitene. I det ligger at utnyttningen planlegges detaljert m.h.t. årstider og værforhold, slik at beitene utnyttes optimalt. Med utstrakt kantbevoktning reduseres den enkeltes evne til å ha informasjon om sine dyr, slik at utvelgelsen av livdyr og flokkkomposisjonen generelt fører til lavere avkastning i form av kalver som vokser opp. Den svekkede kunnskap om enkelt dyr kan sees i sammenheng med at tradisjonell merkekunnskap er på vei til å bli erstattet av merkeklips, hvor hvert dyr registreres slik at man kan ha oversikt over antall dyr, og dyrenes kjønn og alder på data.

Kalstad fremhever at med kvinnene i fast arbeid, vil flyttingen mellom vinter og sommerbeiter bli utført av mennene. Fraværet av familiene fører til at flyttingene blir til "transport". Oppfatningen av flyttingene som kun transport, er instrumentell og inneholder ingen innnevde direktiver om hvordan flyttingen skal skje. Det økonomisk rasjonelle trer derfor i forgrunnen. Flyttingen benyttes dermed ikke som en anledning til å vedlikeholde kunnskap om dyrene i flokken.

Som eksempel på at siidaen som tradisjon er svekket, trekker Kalstad frem at den senere tids utvikling har gått i retning av flyttinger til vinterbeite med samlet sommerflokk. Eierne posisjonerer seg, da stor flokk gir makt under flytting ved at de små må holde seg unna (Kalstad 1997 s. 116).

Kalstad konkluderer slik på spørsmålet om den tradisjonelle siidaen er svekket:

"Med fraflytting fra siida-territoriet ble kontakten mellom menneske og territorium svekket, og reindriftens siida-institusjon kom i endring. Med mobilitet som følge av motorisering er fast tilhold i beiteområdene ikke lenger nødvendig, og den moderne siida er derfor preget av en skjør relasjon mellom menneske og territorium, menneske og rein" (Kalstad 1997 s. 126).

3.6 Faktorer som har innvirket på reindriftsidaen

Kalstad fremhever at reineiernes handlingsvalg genererer ulike tilpasninger, og at strukturelle vilkår som marked og demokrati utgjør overordnede vilkår for disse handlingsvalgene (Kalstad 1997 s. 257).

Ytterpunktene for markedstilpasningen utgjøres av intensiv kontra ekstensiv driftsform (Op.cit. s. 153). Intensiv driftsform innebærer nærhet mellom rein og reiner, noe som fører til tamme flokker. Også utnyttelse av hele reinen hører med til den intensive drift. Den ekstensive drift bærer preg av utelukkende å være kjøttproduksjon. Denne driftsformen har en spiraleffekt i form av høyere reinantall. Ved at ikke hele reinen utnyttes, øker behovet for slakteuttak som igjen fordrer større flokk. Ved ekstensiv gjeting kan hver gjeter holde et større antall rein. Driftsformen har høye kostnader (gjerder, transport og kommunikasjon), noe som fører til ytterligere slaktebehov. Ved at kunnskapen om enkelt dyr er dårlig blir livdyr kvaliteten tilsvarende dårlig, noe som påvirker kalvingshyppigheten. Produksjonen pr. dyr blir mindre enn ved den intensive driftsform, noe som igjen krever større flokk.

Reindriftspolitikken utgjør en demokratisk motvekt til markedsprinsippet. Ved at Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) er forhandlingspart til reindriftsavtalen, har reinerne som næring anledning til å endre sine egne institusjonelle vilkår, noe som i sin tur vil virke bestemmende for den enkelte reinerens handlingsvalg.

NRL har det siste tiåret hatt to konkurrerende syn i reindriftspolitikken. Det ene synet er at reindriftspolitikken rolle består i etablering av rammevilkår for næringen, mens den interne forvaltning er et ansvar for næringens utøvere. Dette betyr at forhold som reintall pr. enhet hører til reindriften egenforvaltning. Tilhengere av dette syn ønsker ikke at Sametinget skal være aktør i reindriften styringssystem Det andre synet innebærer at Sametinget skal ha innflytelse på reindriftspolitikken. Tinget anses som en arena for drøfting av kulturelle sider av reindriften. Etter dette synet skal ikke bare reindriftspolitikken gi rammene for næringen, men også dreie seg om forhold som sysselsetting, utjamning og utøvernes inntekt.

Ragnar Nilsen og Jens Halvdan Mosli forklarer økningen i reintall ved at det ved inngangen til 80-tallet var til stede urealiserte vekstfaktorer. Den teknologiske utvikling hadde gjort mekanisert drift mulig og reindriftssamene hadde blitt integrert i pengeøkonomien.

”Men poenget er at det først når endringer som økte inntekter gjennom reindrifftsavtalen og de økte lønnsinntektene fra rundt 1980 kommer inn (ved at kvinnene var kommet i lønnsarbeid, vår tilføyelse), at det blir økonomisk og driftsmessig mulig for reindriftssamene å ta ut det vekstpotensialet som ligger i scooterteknologien” (Nilsen og Mosli 1994 s.71).

Johan Klemet Kalstad hevder i sin doktoravhandling at reindriften står ovenfor et valg mellom driftintensivt og driftsektensivt opplegg. Den driftsektensive form fører i sitt vesen til økning av reintallet. Mens den driftsintensive form, som er bygget på den tradisjonelle måte å drive reindrift, er uten denne spiraleffekt. Vi forstår Kalstads avhandling slik at han mener at den reindriftpolitikk som har vært ført, har gitt incitament til et driftsektensivt opplegg med derpå følgende svekkelse av siidaen som tradisjonell samisk institusjon.

Ved reindrifftsloven av 1978 ble begrepet ”driftsenhet” innført. Loven innebar at reindrifftsutøvere måtte ha konsesjon for å være berettiget til tilskudd. Driftsenhet ble gitt til den enkelte reindrifftsutøver. Bak innføringen av driftsenhetsbegrepet lå det et ønske om å utvikle reindriften til en næring hvor aktørene hadde reindrift som eneyrke. Tankegangen var preget av agronomi hvor kunnskapstilfanget for reguleringen var en lett modifisert variant av kunnskap som ligger til grunn for landbruksnæringen. Driftsenheten ble dermed utformet som en juridisk/økonomisk enhet som har sitt forbilde i norsk landbrukspolitikk. Hensikten var å få frem bærekraftige enheter som kan sikre familien akseptabel inntekt og levestandard. Det var den norske kjernefamilie som var malen. En konsekvens var at kvinnene ble skjøvet ut ved at driftsenheten stort sett ble gitt til menn. Man tok heller ikke hensyn til den samiske storfamilie. Voksne barn kunne vise til at de levde av reindrift, gjerne som uspesialiserte utøvere. Denne formen for storfamilie førte til flere driftsenheter innenfor samme hushold. På denne måten ble siida-systemet som allerede eksisterende system for drift og familieorganisering, svekket. Storfamiliens økte inntekt gav også mulighet til å bygge opp reiantallet, uten tilsvarende økning i beitearealer.

Reinbeitedistriktene ble opprinnelig opprettet som rettssubjekt for solidarisk erstatningsansvar for skade påført norske landbruksinteresser. Reglene om solidarisk erstatningsansvar ble ytterligere skjerpet med innføringen av 1978-loven (se nærmere Kirsti Strøm Bull 1997, s. 106 ff.). Jordbruket etablerte seg og ekspanderte langs kysten og ut fra kystområdene. Derfor ble disse områdene inndelt i flere distrikter, men det ble også tatt hensyn til reindriftens arronderingsmessige forhold. Hensynet til reindriften gikk ikke så langt at myndighetene fant det nødvendig å ta hensyn til den beitemessige helheten og sammenhengen mellom sommer- og vinterbeitene. Indre Finnmark ble således ansett for å være et stort og uoversiktlig fellesareal løsrevet fra kystdistriktene.

Distriktet er sentralt for offentlig forvaltning av reindrift. Ved en lovendring av 1996 ble krav om driftsplan innført: Det forutsettes at det skal utformes en detaljert plan for driften i alle distrikt. Planen kan overprøves av høyere organer. Reindriftsutøverne står for planen, men forvaltningen har det avgjørende ord.

Oppsummering

Det er ikke tvilsomt at reindriftsiidaen fortsatt er den basale formen for organisering innenfor reindriften. Det er likevel klart at reindriftsiidaen har endret seg fra den gang familiene levde ved flokken hele tiden. Det er likevel slik at det finnes en "kjerne" av spilleregler for hvordan man agerer innenfor reindriftsiidaen, som har holdt seg og som fortsatt praktiseres.

Dersom et urfolks bruksvaner har endret seg, vil spørsmålet være om også den "nye" formen for bruk har vern i form av rettigheter. I vår sammenheng vil problemstillingen bli om det har noen rettslig betydning dersom reindriftsiidaen har endret karakter. Gode grunner kan tale for at et urfolks kulturelle praksis må tillates å ha et dynamisk preg. Hvis ikke, vil urfolkets kultur bli tvunget inn i en fastlåst form hvor man ikke tar hensyn til kulturers preg av å være en prosess.

Norske myndigheter har sett reindriften med en forståelsesform hentet fra norsk landbruk. I landbruket er gården enheten som utgjør det ansvarlige objekt. Denne enheten kan drives uavhengig

av øvrige enheter. Dette er ikke tilfellet i reindriften hvor den enkelte driftsenhetsinnehaver driver sammen med andre.

Driftsenhet og reindriftdistriktet er vesentlige byggeklosser i norske myndigheters forsøk på å få styring over reindriftnæringen. Det norske forvaltningssystemet må kunne sies å ha virket svekkende på reindriftsiidaen som organiseringsform.

På bakgrunn av det press reindriftsiidaen har blitt utsatt for gjennom innføringen av ulike norske tiltak og organisering, er det etter vårt syn bemerkelsesverdig at siidaen fortsatt er levedyktig. En forklaring på at siidaen fortsatt står seg, er at norske myndigheter har konsentrert seg om forholdet mellom reindrift og storsamfunnet, og at myndighetene derfor i liten grad har blandet seg inn i indre anliggender. Dette gjelder særlig for indre deler av Finnmark.

4 Hva er driftsenhet og hva er reinbeitedistrikt

4.1 Driftsenhet

Ordningen med ”driftsenhet” ble innført med loven av 1978. Endringen erstattet ”reineier” som ansvars- og rettighetsenhet. ”Med driftsenhet forstås en reinhjord som eies og drives av én ansvarlig leder, eller av ektefellene i fellesskap, når de begge eier rein i eget merke i hjorden”. Bestemmelsen står i lovens § 4. Reindrifstlovkomiteen av 1960 hadde ingen ideer om å organisere reindriften ut fra en driftsenhet. Departementet oppga som begrunnelse for å innføre ordningen med driftsenhet at det var nødvendig å regulere adgangen til næringen for at utøverne skulle få trygge og gode økonomiske og sosiale kår (Ot prp. 1976-77 nr 9 s. 48). Selv om kravet om driftsenhet brøt med tidligere skikk i reindriftnæringen, skjedde det ingen grundig utredning før ordningen ble innført. Departementet nøyde seg med å henviser til at ordningen var ment å trygge utøverne økonomisk. Det blir på side 22 i samme Ot.prp. vist til at et flertall i Norske Reindrifsamers Landsforening støttet forslaget om å regulere tilgangen i næringen. Stortinget hadde ingen merknader til spørsmålet da loven ble vedtatt. Se nærmere om dette i NOU 2001:35 punkt 6.2.1.

Ved lovendringen av 1996 kom det inn en bestemmelse om at driftsinnehaver må være myndig, dvs over 18 år og ikke umyndiggjort. Områdestyret har adgang til å fravike bestemmelsen i særlige tilfeller. Det er ingen aldersgrense for hvor lenge man kan inneha driftsenheten, forutsatt at man klarer å overholde driveplikten (jf reinl. § 20).

Med samtykke fra Områdestyret kan flere reineiere eller familier som driver sammen regnes som en driftsenhet, jf. reinl. § 4 andre ledd nest siste punktum. Det forutsettes av § 17 tredje ledd at driftsenheten kan organiseres som "andelslag, aksjeselskap, almennaksjeselskap eller lignende sammenslutning". Vi kjenner ikke til at denne muligheten er blitt benyttet.

Ektefeller som begge har rein i eget merke vil i utgangspunktet være innehavere av driftsenheten i fellesskap. Dette innebærer at de er solidarisk ansvarlig for forpliktelser som oppstår som følge av

driften. Denne problemstillingen beskrives nærmere av Kirsti Strøm Bull i ”Studier i Reindrifftsrett” s. 29.

I praksis har likevel mange reineiere fortsatt å drive reindrift under begrepet ”reineier”, men som selvstendige næringsdrivende under en ansvarlig driftsenhet. Reindrifftsloven ble endret i 1996 slik at det i dag ikke er noe hinder å drive som selvstendig næringsdrivende under en annen driftsenhet. Problemstillingen beskrives nærmere i NOU 2001:35 punkt 6.2.6.

Dette innebærer i praksis at lovgiver igjen har lagt forholdene til rette for en tilnærming til ansvarsbegrepet ”reineier” slik dette ble definert i 1933-loven.

Endringen samsvarer med hvordan forskrift om distriktsstyrets arbeidsoppgaver og arbeidsform av 04.03.1987 er anlagt. Her er det fastsatt regler om hvem som har stemmerett. For å ha stemmerett må man for det første være over 18 år. For det annet må man være aktiv reindrifftsutøver. Som aktiv reindrifftsutøver anses etter forskriftens § 2 enhver som tilfredsstillter kravene i reindrifftslovens § 3 og som i det vesentligste yter sin arbeidsinnsats innen reindrifftsneringen og har sin livssituasjon knyttet til dette yrket. Det stilles altså ikke krav om at man må være innehaver av driftsenhet for å være valgbar eller ha stemmerett. Etter forskriftens § 3 andre ledd kan imidlertid distriktets årsmøte med 2/3 flertall avgjøre at stemmeretten knyttes til driftsenheten.

Plikten til å sørge for at reindrifften utøves på en forsvarlig måte i samsvar med lov og forskrifter, hviler etter reinl. § 20 første ledd på alle reineiere. Retten til brensel og trevirke, og retten til jakt fangst og fiske er heller ikke begrenset til den som er innehaver av driftsenhet, jf. reinl. § 13 og § 14.

Utgangspunktet er at reindrifften skal organiseres rundt driftsenheten, men ovenstående viser at lovgiver likevel med forskrifter og godtatt praksis legger opp til en utvanning av begrepet driftsenhet.

4.2 Reinbeitedistriktet

Lovgiver legger opp til at reinbeiteområdene skal deles inn i områder, som igjen skal deles i distrikter, jf reinl. 2, første og annet ledd.

Hvert distrikt skal etter reinl. § 8 første ledd ha et distriktsstyre. Distriktsstyret velges av årsmøtet, hvor aktive reindriftsutøvere over 18 år har stemmerett, jf. forskrift for distriktsstyret m.m. av 04.03.87, §§ 8 og 3 første ledd.

Årsmøtet er bare beslutningsdyktig når et flertall av de stemmeberettigede er til stede. Kirsti Strøm Bull skriver mer utførlig om dette i en artikkel i Lov og Rett, 1995, s. 405.

4.2.1 Distriktet som offentligrettslig organ

Distriktet er både et offentligrettslig og et privatrettslig organ. De forvaltningsrettslige oppgaver som distriktsstyret er tillagt er bl.a. påbud om merking, skilling og telling av rein etter § 8 tredje ledd og § 22 første og annet ledd, kontroll av reinmerke etter § 23 annet ledd og pålegg om utdriving av rein til lovlig beiteareal etter § 24, jf Ot.prp 1994-95 nr 28 s. 54.

Distriktsstyret har også som forvaltningsoppgave å utarbeide distriktsplan, jf. reinl. § 8a. Før styret fremlegger distriktsplanforslaget til årsmøtet for behandling og vedtak, skal forslaget forelegges berørte kommuner, fylkeskommuner og fylkesmenn til uttalelse. Når planen er vedtatt av årsmøtet må den stadfestes av Områdestyret for å bli bindende. Alle driftsenheter plikter å følge stadfestet distriktsplan. Vesentlige brudd på planen kan medføre tvangsvedtak og pålegg av ressursavgift.

Distriktsstyret har uttalelsesrett i arealsaker. Uttalelsen sendes bl a til områdestyret som avgjør om det vil fremme innsigelse som "berørt statlig fagmyndighet" etter plan- og bygningslovens § 20-5 femte ledd og § 27-2 nr 2.

Som offentligrettslig organ er distriktsstyret underlagt reglene i forvaltningsloven. Dette medfører at enkeltvedtak gjort av distriktsstyret kan påklages til områdestyret. Dersom klagen avslås av områdestyret, kan saken bringes inn for Sivilombudsmannen eller prøves for domstolene etter reglene om domstolenes kontroll med forvaltningen.

En annen følge av at distriktsstyret opptrer som offentligrettslig organ, er at distriktsstyret er underlagt forvaltningslovens habilitetsregler. Fordi det er konkurranse om knapphetsgoder, kan det lett oppstå konflikter mellom distriktets utøvere. Styremedlemmene skal tjene distriktets og ikke egne interesser. Vedtakene vil imidlertid ofte ha konsekvenser for styremedlemmene selv, eller andre de har nær forbindelse til. Habilitetsproblemer gjør seg ofte gjeldende. Det har vært ulike syn på om man av praktiske hensyn bør tolke forvaltningslovens regler om habilitet mindre strengt enn ellers er vanlig. I Ot.prp 1994-95 nr 28 s. 54 mente Landbruksdepartementet at de ”særlige forhold i reindriftsnæringen med få personer involvert, og nære slektskaps- og kontaktforhold tilsier at forvaltningslovens habilitetsregler må praktiseres med lempe”. Sivilombudsmannen har i brev av 27. april 1998 til Landbruksdepartementet uttalt at man ikke uten videre kan legge til grunn et annet innhold i forvaltningslovens habilitetsregler innenfor reindriftsforvaltningen enn ellers. Departementet svarte til dette i brev av 9. desember 1997 at det tok sikte på å gjennomgå og revidere forskriftene for distriktsstyret i nær fremtid. Slik revisjon har ennå ikke funnet sted (per mars 2003). Det kan her dessuten vises til NOU 2001:35, punkt 5.3.2.

4.2.2 Distriktet som privatrettslig organ

Distriktsstyret ved lederen representerer etter reinl. § 8, annet ledd distriktets interesser. Det kan blant annet inngå forlik, saksøke og saksøkes på vegne av distriktets reineiere ” i felles anliggender”. Dette innebærer at distriktsstyret har søksmålskompetanse. Eksempel på saker av felles anliggende kan være erstatningssaker hvor distriktets rein har forvoldt skade eller arealsaker. Rettspraksis har i mange tilfeller tilkjent erstatning for arealinngrep til distriktet. Distriktet kan være bedre rustet til å føre rettssak enn den enkelte reineier eller siida.

Det er samtidig klart at den enkelte reineier har en selvstendig rett til å ivareta sine interesser. Den enkelte reineier vil f.eks. i regressomgangen måtte dekke den erstatning distriktet solidarisk hefter for. Reineieren vil derfor ha interesse i begrense erstatningens størrelse. Også i arealsaker har den enkelte reineier selvstendige interesser å ta vare på. Et inngrep vil gjerne ramme en enkelt siida eller de siidaer som bruker det areal inngrepet båndlegger. Det er klart at også siidaen har søksmålskompetanse. I Rt 2000 s 1507 (Seiland-dommen) tilkjente Høyesterett erstatning fra Alta

Kraftverk for en vassdragsregulering til en enkelt reindriftssiida. Førstvoterende, sa med tilslutning fra de øvrige dommerne, følgende om dette:

”I de saker Høyesterett tidligere har behandlet har det vært reinbeitedistriktet som sådant som har fremsatt krav om erstatning. I dette tilfellet rammer inngrepet bare en gruppe av reindriftsutøvere i distriktet, og da må denne gruppen ha adgang til å fremme erstatningskrav, jf. NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur side 337. Dette er heller ikke bestridt fra ankemotpartens side.”

I NOU 2001:35, punkt 5.3.2.3. utredes disse spørsmål nærmere.

I en underrettsdom inntatt i RG 1999 s.1132 ble et distrikt ilagt foretaksstraff (straffeloven § 48 a) for ved fellesmidler å ha bygget en gjeterhytte uten de nødvendige tillatelser. Derimot ble distriktet frikjent for ulovlig motorsykelbruk fordi syklene var personlig eid av utøverne. I det første tilfellet ble distriktet ansett som et ansvarlig privatrettslig organ, mens distriktet i det andre tilfellet ikke kunne sees på som en enhet. I det siste tilfellet skulle tiltalen ha vært rettet mot de enkelte utøvere som eiere av motorsyklene.

Resultatet måtte ha blitt det samme dersom en siida hadde bygget gjeterhytten.

Det kan være motstridende interesser mellom distriktet og en reindriftssiida. Det kan oppstå spørsmål om distriktsstyret kan forplikte de enkelte reineiere i distriktet privatrettslig uten fullmakt fra den enkelte reindriftsutøver. Kirsti Strøm Bull skriver nærmere om dette i sin artikkel i Lov og Rett 1995, side 402.

Når det gjelder kostnader og investeringer innad i distriktet, så skal det etter reinl. § 8, fjerde ledd være en kasse til dekning av utgifter til administrasjon og felles utgifter i distriktet.

Innskudd i distriktskassen kommer dels fra omsetning av umerket rein, innbetalinger fra distriktets reineiere hvor hver enkelt driftsenhet betaler i forhold til reintall (forskrift for distriktsstyret m.m. av 04.03. 87, § 12). Videre yter staten et distriktstilskudd over Reindrifftsavtalen.

Spørsmål kan oppstå om distriktets flertall ved styret kan anlegge kalvemerkingen på en slik måte at mer eller mindre av avkastningen fra årets kalveproduksjon tilfaller kassen. Dette kan oppstå som aktuell problemstilling når forholdene ligger an til å få merket en siidas kalver samtidig som konkurrerende siidas kalver forblir mer eller mindre umerket. Det er i utgangspunktet opp til distriktet selv å avgjøre hvordan distriktskassens midler skal benyttes. Systemet legger opp til at kassene skal dekke felles utgifter. Styrkeforholdet i distriktet kan således avgjøre at et mindretall i det store og hele må stå for fellesutgiftene.

Problemstillingen ville ikke oppstått dersom forvaltningspraksis ikke åpnet for å overføre denne type utbyttmidler en bloc til distriktskassen, jf reinl. § 32, jf § 16, tredje ledd.

4.2.3 Foreningsrett som mønster for distriktsorganiseringen

Vi har ovenfor sett at reindriftssamene organiserer sin virksomhet med utgangspunkt i ”siidaen” som det grunnleggende element. Byggekløssene er grunnleggende prinsipper som vi finner igjen i alminnelig kontraktsrett og i selskapsretten.

Ut fra dette er det grunn til å spørre hvor myndighetene har hentet sine ideer når de som lovgiver har fattet bestemmelser for hvordan reindriffts næringen skal organiseres. Vi har alt konstatert at myndighetene har valgt å bygge organisasjonsstrukturen på begrepet ”driftsenhet” som er et grunnelement i norsk landbruksnæringen.

Neste spørsmål blir hvor mønsteret for organisasjonsformen ”distrikt” er hentet fra.

Vi vil i den sammenheng se nærmere på foreningsretten. Foreninger har en enorm spennvidde fra de mest uskyldige former for klubbvirksomhet til foreninger som er underlagt offentligrettslige regler og

som i henhold til lov er delegert myndighet til å treffe enkeltvedtak. Som vi alt har sett er ”distriktet” delvis et slikt offentligrettslig organ som kan treffe vedtak.

I foreningsretten skiller man til vanlig mellom økonomiske og ikke-økonomiske foreninger. De økonomiske foreninger har økonomi som formål. Det mest fremtredende eksemplet her er samvirkelagene.

Men de ikke-økonomiske foreninger er heller ikke avskåret fra å fremme sine medlemmenes økonomiske formål. Det mest nærliggende eksemplet her er arbeidslivsorganisasjonene.

Selv om det ikke er direkte uttalt, er reinbeitedistriktets formål å fremme sine medlemmers økonomiske interesser. Dette følger av at distriktsmedlemmene er selvstendige næringsdrivende som har økonomisk gevinst som formål. Strategivalget for distriktet blir derfor deretter. Heller ikke på dette punkt skiller distriktet seg nevneverdig fra det som kan kategoriseres som ”ikke-økonomisk forening”. Dette støttes videre ved at distriktene ikke fremstår som egne skatteobjekter, jf skatteloven §2-32, første ledd. Reindriftsloven åpner heller ikke for at distriktet som sådant kan eie egne rein, jf reinl. 17, tredje ledd.

Organisasjonsformen ”distrikt” likner således meget på en ikke-økonomisk forening.

Det typiske kjennetegnet på en forening er at den er frivillig. Dette er ikke tilfellet med ”distriktet” som er lovgivers påfunn. Foreninger er til vanlig ikke underlagt alminnelig lovregulering. På dette punkt skiller distriktet seg vesentlig fra vanlige foreninger. På den annen side er det ikke noe i veien for at lovgiver ved spesiallovgivning kan lovregulere forskjellige sider ved foreningsvirksomheten. Dette er da også gjort for distriktets vedkommende.

Hovedformålet for distriktet er fastsatt av myndighetene og nedfelt i lovs form. Dette formålet kommer i til uttrykk i bestemmelsen om at styret skal ”påse at reindriften i distriktet foregår i samsvar med gjeldende lover og forskrifter” jf reinl. 8, tredje ledd. Myndighetenes direktiv er så sterkt at samiske sedvaner må vike hvis disse skulle komme i kollisjon med vedtatte lover eller forskrifter, jf forskrift om tillitsmannsutvalg § 9, annet ledd. Som vi har vist under kapittel 2, er det tvilsomt om

denne bestemmelsen tolket opp mot Grunnlov og internasjonal rett og konvensjoner, ville holde i en eventuell rettssak.

Et viktig ikke-uttalt formål er likevel økonomisk gevinst for medlemmene. Dette er en frivillig målsetting. Denne målsettingen følges opp i praksis ved at distriktsstyret ved lederen representerer reinbeitedistriktets interesser ved bl.a. å inngå forlik, saksøke og saksøkes på vegne av reieneierne i distriktet i felles anliggender, jf reinl. § 8, annet ledd.

Selv om graden av "frivillighet" ikke er særlig fremtredende, hindrer ikke dette "distriktets" likhet med organisasjonsformen forening.

Distriktets reieneiere fremstår som distriktets medlemmer. Medlemskapet er ikke "åpent" som i tradisjonelle alminnelige foreninger. Men alminnelige foreninger står likevel fritt til å vedtektsregulere medlemskapet. For reinbeitedistriktets vedkommende er dette gjort ved lov. Forskriften (Valg av tillitsmannsutvalg m.m. av 1987) angir hvem som inngår i manntallet og hvem som har stemmerett på distriktets årsmøte. Likt med alminnelige foreninger er at det ikke er møteplikt med dertil plikt til å avgi stemme på distrikts møter. Plikt til medlemskap er ikke spesielt for distriktet, men forefinnes også i andre foreninger. Som eksempel kan nevnes lov om studentsamskipnader av 9.5.86 nr 19, jf § 6 annet ledd.

At det foreligger plikt til medlemskap i medhold av lov, er ikke til hinder for å kategorisere distriktet som en form for forening.

Den mest typiske medlemsforpliktelsen i en alminnelig forening er plikten til å betale medlemskontingent. Normalt fastsettes denne av forening selv. For distriktets del fastsettes kontingenten med hjemmel i lov. Her heter det at avgiften fastsettes av reindrifststyret. Avgiften er attpå til tvangsgrunnlag for utlegg, jf reinl. § 8, fjerde ledd. Som i foreninger ellers går kontingenten hovedsakelig til den daglige drift.

Reindrifstloven har ingen bestemmelser som trekker i retning av at distriktets medlemmer kan vedta å likvidere distriktsformuen og fordele den på medlemmene. Fellesmidlene kan bare brukes til felles

anliggender, jf reinl. § 8, fjerde ledd i.f. Denne negative avgrensningen er typisk for foreninger. Således er distriktet i likhet med foreningen selvstendig og selveiende uavhengig av medlemsmassen til enhver tid.

Spørsmålet om distriktenes gjeldsansvar har vært gjenstand for drøftelse. Men i likhet med praksis på foreningsrettens område, forpliktes ikke den enkelte. Distriktet kan som nevnt ikke fordele distriktsformuen på de enkelte medlemmer. Motstykket er at den enkelte heller ikke blir ansvarlig for distriktets gjeld med mindre noe annet kan utledes særskilt fra det som er avtalt.

I likhet med det som ellers er alminnelig på foreningsrettens område, styres distriktene med flertallsvedtak, jf forskriften § 8, sjettede ledd. Flertallsprinsippet grunner seg på tanker om visse demokratiske idealer. Således har medlemmene mulighet til å påvirke distriktets avgjørelser med fremmøte, talerett og stemmerett. Det fremgår av forskriften at styret skal gjennomføre de vedtak som fattes av medlemmene, jf forskriften § 9, annet ledd. Av bestemmelsen fremgår at det gjelder visse skranker for distriktsstyret. Styret skal opptre utfra sedvane og rettsoppfatninger i reindriften i distriktet, såfremt dette ikke er i strid med gjeldende lover og regler, jf forskriftens § 9, i.f.

Verken reindriftsloven eller forskriftene angir særskilte minoritetsrettigheter. Et hovedproblem er at arenaen gjelder selvstendige næringsdrivende som ofte står i et konkurransemessig forhold til hverandre. En siidas interesser er nødvendigvis, og som oftest ikke, sammenfallende med en annen siidas interesser i distriktet. Distriktssammensetningen får ofte uheldige følger ved at den større siida overkjører den mindre med stemmeflertall. I foreningsretten ellers består mindretallsvernet i at det medlem som føler seg overkjørt, kan melde seg ut og på den måte å reservere seg mot inngripende vedtak. Dette blir lite praktisk i reindriftsammenheng. Det måtte i så fall bety at medlemmet eller siidaen måtte slakte flokken og slutte med reindrift.

Myndighetenes unnlattelse av å regulere forhold som omhandler minoritetsvern, er trolig ikke i samsvar med de prinsipper som kan utledes av Grunnloven 110 A og konvensjon om sivile og politiske rettigheter, art 27.

Distriktene ble til på en tid da reindriftsrettens rettsgrunnlag fremdeles ble ansett som en uskyldig nyttesrett, jf nedenfor i kapittel 5. Når rettsgrunnlaget så klart uttalt ikke var rettighetsbasert, samtidig som samfunnet så på lappenes liv og flyttevirksomhet som primitiv og forbigående, var det for myndighetene lite naturlig å se hen til selskaps- og kontraktsrettslige prinsipper.

Foreningsrettslige prinsipper lå meget nærmere.

Dertil var det viktig for myndighetene å organisere flyttlappene slik at de fikk en avgrenset krets av personer å forholde seg til, og ikke minst, for å sikre jordbruket et ansvarsorgan for betaling av erstatningspenger. Myndighetene så det videre som fordelaktig å få en fast, organisert høringsinstans som samtidig ble det ansvarsorgan som skulle sørge for at reindriften ble drevet etter loven til minst mulig sjenanse for jordbruket.

En nærmere analyse av disse problemstillinger vil meget vel kunne vise at distriktet som forening og organisasjonsform er uegnet i samisk reindrift. Dette fremtrer desto klarere når distriktsgrenser som i dag trekkes på tvers av sammenhengende sommer- og vinterbeiteområder.

Oppsummering

Reinbeitedistriktet er i sin struktur foreningsrettslig. Det bygger på tanker om medlemskap og foreningsstyre. Arten av virksomhet er ikke-økonomisk. Mindretallsvernet ligger i utmelding.

Konstruksjonen ”distrikt” har for myndighetene vært viktig som ansvarsenhet. Enheten skulle videre gi jordbruket en juridisk person å avkreve erstatning for såkalte reinbeiteskader. Konstruksjonen tok imidlertid ikke sikte på å se et sammenhengende og arrondert område i en beitemessig helhet med bestemte vinterbeiter knyttet til bestemte sommerbeiter.

Det kan synes som om myndighetene har hatt en vag tanke om at distriktet skulle erstatte siidaen som tross alt har vært kjent som eksisterende og respektert av utøverne.

5 Reindriftens rettsgrunnlag

5.1 Reindriftens rettsgrunnlag

5.1.1 Innledning

Norske myndigheters holdning til reindrift har vært preget av det norske samfunns generelle nedvurdering av det samiske. Når man skal diskutere fremtiden er det alltid fornuftig først å gjøre seg opp en mening om fortiden. Det er mulig at norske myndigheter fortsatt er så preget av gammelt tankegods at det er politisk/ juridisk ugjennomførbart for myndighetene å anerkjenne organiseringsformen reindriftsiida fullt ut.

Vi ønsker derfor å gi leseren innblikk i hvilket syn lovgiver og domstolene har hatt på reindriftnæringen opp gjennom tidene. Vi vil ta utgangspunkt i synet på reindriftens rettsgrunnlag og karakter.

Vi mener at samisk praksis må forstås på egne premisser. Som vi skal se, gir de siste Høyesterettsdommer i denne sammenheng grunn til optimisme.

En gjennomgang av lovgivers og domstolenes holdning til reindriftsrettens karakter viser at vurderingene stort sett har vært holdt på et generelt plan og ikke nedfelt i praktiske vurderinger i lovarbeidet. Man har ikke vurdert om reindriftens rettsgrunnlag legger begrensninger på hva som ved lov kan bestemmes når det gjelder konkrete reguleringer av f.eks. forvaltningens adgang til å flytte en reindriftsutøver, fordele/ bestemme reinantall, adgangen til å endre grensene for lovlig beiteområde, retten til flyttlei, retten til å føre opp anlegg osv.

Det skal først tas utgangspunkt i et eksempel fra endringen av reindriftsloven i 1996. Endringen i lovens § 2 medførte at reindriftsmyndighetenes faglige skjønn fikk prioritet framfor den sedvanemessige bruk ved trekking av grenser som har betydning for hvor den enkelte reindriftssame lovlig kan la sine rein beite. Eksempelet egner seg godt til å stille opp prinsipielle problemstillinger. Etter endringen lyder § 2 andre ledd tredje til femte pkt slik:

” Videre kan reindrifststyret foreta inndeling av et reinbeitedistrikt i beitesoner for bestemte siidaer eller driftsenheter, eller pålegge områdestyret å gjøre det. Det skal legges vekt på at reinbeiteområder, reinbeitedistrikter og beitesoner får grenser som driftsmessig er naturlig og hensiktsmessige. Det skal også tas hensyn til sedvanemessig bruk så langt dette lar seg forene med en forsvarlig og hensiktsmessig løsning.”

Det er åpenbart meningen at de grenser som med hjemmel i § 2 bestemmes, angir den enkelte reindrifstutøvers eller gruppes lovlige beiteområde. Beiting på ulovlig område kan sanksjoneres etter § 34.

Etter lovens ordlyd er det avgjørende vurderingstema når grenser skal trekkes opp, hvorvidt området er driftsmessig “naturlig og hensiktsmessig”. Sedvanemessig bruk kommer inn som et moment som ikke har den samme tyngde som reindrifsfaglige vurderinger, men som likevel skal følges i den grad det lar seg forene med faglige vurderinger.

I Ot.prp nr 28 s. 39 presiseres at “(m)ålet er å få en hensiktsmessig fordeling av beiteressurser, der sedvanemessig bruk legges til grunn.” Og videre: “Innarbeidet bruk må ikke endres mer enn det som må til for å skape forsvarlige forhold”.

Det synes klart at lovgiver ved endringen av § 2 har lagt til grunn at det eksisterer rettigheter i beiteområdene. Dersom man mente at det alt eksisterte grunnleggende beiterettigheter, burde det ikke uten videre være mulig å regulere grensene etter faglige vurderinger.

Slik loven fremtrer etter lovendringen i 1996 reises spørsmålet om hvilken rett retten til å drive reindrift er. Her har det gjennom tidene blitt lansert flere ulike svar. Hovedløsningene er:

- At retten grunner seg på loven slik loven til en hver tid er.
- At retten er basert på alders tids bruk, men slik at lovens reguleringer danner en norm for hvordan bruken har vært og dermed rettighetenes omfang.

- At den er basert på alders tids bruk og at rettsgrunnlaget setter grenser for hvilke reguleringer loven kan fastsette.

Dersom man mener at løsning nr. 3 er den riktige, reises spørsmålet om hvilke beslutninger som kan tas med hjemmel i loven uten at det utløses ekspropriasjonsplikt etter Grunnloven § 105. Etter det eksempel vi har brukt ovenfor, kan dette formuleres som hvor langt det på tvers av sedvanerett kan besluttes “nye grenser” for vinterbeitene i Finnmark uten at Grunnloven § 105 kommer inn som skranke.

5.1.2 Reindriftslovene av 1833, 1933, 1978 og lovendringen i 1996

5.1.2.1 Felleslappeloven av 1833

Felleslappeloven var en formell regulering av samiske forhold hvor det ble gitt særskilte lover på norsk og svensk side. Reelt var det en tosidig avtale som trådte inn i stedet for Lappekodisillen. Formålet med loven var i første rekke å gi de fastboende bedre erstatningsrettslig beskyttelse, noe som skjedde ved å innføre fellesansvar for skade forvoldt av rein. Det ble ansett som et mål å regulere samenes bruk, noe som ble oppnådd ved at det ble innført detaljerte regler om distriktsinndeling, flytteveier og erstatning for skade forvoldt av rein. Etter forarbeidene skulle denne regulering også være til samenes fordel, dels ved at bruksrettighetens omfang ble klargjorte, og dels ved at denne regulering skulle stadfeste samenes sedvanemessige rettigheter.

Felleslappelovens hovedbestemmelse om hvilken personkrets som hadde rett til å la rein beite og hvor reinen kunne beite, var inntatt i lovens § 3:

“Lappene have Frihet til årlig at flytte med sine Ren fra det ene Rige ind i det andet og at oppholde sig paa de steder, hvor hvert Riges Lapper efter gammel Sædvane hidindtil have søgt hen, ...”

Det ble altså tatt utgangspunkt i sedvanen. I denne ble det gjort innskrenkninger. Oppholdet i det annet land ble begrenset til halvåret mai-september. Dette ble modifisert ved at beiting etter gammel sedvane på begge sider nært riksgrensen skulle være tillatt i samme utstrekning som før.

Konstitusjonskomiteens flertall gikk inn for utsettelse av hele lovforslaget, og uttalte seg følgelig ikke om regelen. Mindretallet, som besto av Aschehoug, Fougner og Harbiz, ga imidlertid følgende generelle karakteristikkk av regelen : (Inds. O. IV 1882 s 11):

“ Denne § indeholder Lovens Hovedregel, idet den tilsiger Lappene Ret til at oppholde sig paa de Steder, hvor hvert Riges Lapper efter gammel Sædvane have søgt hen, samt under Iagtagelse af de Forskrifter, som indeholdes i denne Lov, at betjene sig av Land og Vand saavel til egen og deres Rens Underholdning som til jagt og Fiskeri.”

Departementet holdt seg til Konstitusjonskomiteens mindretall, uten å ta noen reservasjoner.

Etter § 27 i loven kunne samenes reinbeiterett oppheves for bestemte områder:

“Ved Kysten eller inde i landet (hvor) Reinholdet findes at være den jordbrukende Befolkning i særdeles Grad til Uleilighed.... Mod at der anvises dem fornøden Beitesmark paa andre strekninger, som dertil kunne anses som tjenelige”.

Ved interessekonflikt mellom jordbruk og reindrift gikk altså jordbruket, uavhengig av sedvanemessig bruk, foran reindriften. Reindriftssamene hadde likevel rett på erstatningsbeite.

Av betraktninger på hvilken status sedvanerett hadde ved lovgivningen av 1833, kan nevnes Samerettsutvalgets oppsummering i NOU 1984 nr. 18 s. 192, hvor det uttales at:

“Felleslovgivningen må være slik å forstå at samisk sedvanerettsutøvelse som hovedregel var fortsatt beskyttet. Dette er altså i samsvar med Lappekodisillen”.

Kirsti Strøm Bull konkluderer slik på sin gjennomgang av felleslappeloven av 1833 :

“Felleslappeloven av 1833 forutsatte altså at reindriften hadde et rettsgrunnlag basert på sedvane. Denne sedvaneretten ble en del av loven, og nærmere regulert i denne. Spørsmålet synes den gang som nå å være hvor langt vernet for de sedvanemessige rettigheter gikk” (Bull 1997 s 41).

5.1.2.2 Reindriftsloven av 1933

I Indstilling av 1904 s. 195 siteres det fra Lappekommisjonen av 1897. Reindriften karakteriseres som en næring som drives på fremmed eiendom, og det sies at :

“Adgangen hertil har været bygget på det historiske tilblevne, fra Alders tids bruk nedarvede Forhold.

I de Landsdele, hvor saadan Bruksutøvelse raader, har nemlig Flytlappene færdedes med sine reinsdyr i umindelige tider, saaledes ogsaa forinden de til Beitesmarker egnede Trakter underlagdes den private Eiendomsrett.

Hvorvidt Begrundelsen for denne med Føie er søgt i en af Flyttlapperne erhvervet Ret, der viler på paa sedvane eller alders tids brug, finder man det for nærværende motiver uden betydning at granske. I det hele taget turde Spørgsmålet om Retsgrundlaget for flyttlappernes adgang til Reinbeite paa privat Grund have mer theoretisk end praktisk Interesse, aldenstund der ikke reises Krav paa Forholdets opphør, og aldenstund Nødvendigheden og Berettigelsen af dets Regulering i Overensstemmelse med det hele Samfundets tarv ikke bestrides”.

Det ble altså innrømmet at det tidligere hadde vært bygget på sedvanemessig bruk, men man avsto nå fra å ta stilling til hvilken karakter retten hadde. Som begrunnelse for å ikke ta stilling til rettighetsspørsmålet angis at dette ikke var nødvendig, fordi retten uansett kan reguleres etter ”Samfundets tarv”.

Videre ble det klart gitt uttrykk for datidens syn på reindrift som mindreverdige i forhold til andre næringer (s.195):

“ ...i og med dens Stilling som en historisk Overlevering, der ikke i ringe Grad virker som en Hemske på Udviklingen af bedre berettigede og formaalstjenelige Samfundsinteresser, er Grensene for dens Krav givne. Og disse Grenser må efter Forholdets Natur blive vigende”.

Departementet viste i en forespørsel til fylkesmennene til at det var importoverskudd på reinkjøtt og at reindriften i Norge slet med problemer som gjorde det vanskelig å dekke etterspørselen. Samtidig var reindriften i kollisjon med jord- og skogbruksinteresser vikende. For å få et nærmere inntrykk av forholdet mellom reindrift kontra jord- og skogbruk, bad Landbruksdepartementet fylkesmennene i Troms, Nordland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag om uttalelse på hvorvidt (Ot.prp.nr 28 1932 s. 9):

“ Flyttlappenes adgang til bruk av fremmedes eiendom - fra et samfunnsmessig og rent økonomisk synspunkt sett - bør betraktes som et offer gitt av hensyn til flyttlappene, eller om det forholder seg så, at flyttlappenes benyttelse av de områder det her er tale om, er den som det nasjonaløkonomisk sett er den mest fordelsaktige, således at flyttlappenes næring av den grunn fortjener lovgivningens oppmerksomhet”.

Når det gjelder interessekonflikten mellom jordbruk og reindrift er 1933 lovens § 2 første ledd opplysende. Det ble her bestemt at:

”Flyttlappenes reindrift må alene foregå i deler av Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark fylker som kongen bestemmer. Så vidt mulig må alene medtas områder hvor flyttlappene har hatt reindrift fra gammel tid og hvor det finnes hensiktsmessig å tillate utøvelse av reindrift.”

Bestemmelsen satte en effektiv stopper for sørsamisk reindrift som hadde pågått i store deler av Sør-Norge fra Hardangervidda til Gauldalsvidda.

Om lovens § 2 første ledd sies det i Ot. Prp. nr 28 (1932) s. 14 uttalt:

”Så vidt mulig må alene medtas de områder, hvor det antas å være behov for reinbeite, hvor reindrift ikke vil være til vesentlig skade for de fastboende, og hvor flyttlapper (fjellfinner) har hatt reindrift fra gammel tid.”

Om den samme bestemmelse var det sagt i utkastet fra riksadvokat Kjerschow (1922 s 47):

”Imidlertid må staten forbeholde sig rett til å utelukke normadenes reindrift selv fra sådanne områder som de nevnte, når de fastboendes jordbruk og fedrift der har nådd sådan utbredelse, at reindriften sammensteds ikke kan foregå uten jevnlige og alvorlige kollisjoner mellom de to næringer og til vesentlig avbrekk for den førstnevnte av dem.”

Jordbruket var altså også i 1933 loven, uavhengig av sedvanemessig bruk, gitt prioritet foran reindriften ved interessekonflikt.

5.1.2.3 Reindriftsloven av 1978

Hvilke rettsgrunnlag reindriften bygger på kom på nytt opp ved forberedelsen av reindriftsloven av 1978. Reindriftslovkomiteen foreslo i sin innstilling av 1966 at det skulle inntas at rettighetene i det vesentlige grunnet seg på alders tids bruk og sedvane. Komiteen presiserer sin forståelse av forholdet lov – sedvane med å si at (s. 29):

”Komiteen har ikke funnet det hensiktsmessig eller tilrådelig å spesifisere nærmere hvilke rettigheter det gjelder og heller ikke utstrekningen av disse, bortsett fra... ” ”Grunnen til dette er at rettighetene i det alt vesentlige grunner seg på alders tids bruk og sedvane og at det derfor vil være vanskelig å fastslå rekkevidden av disse i detalj. Man kan heller ikke utelukke at det kan finnes sedvanerettsdannelser som ikke er kjente.”

Og videre:

”Tvist om rettighetenes utstrekning og innhold må i alle tilfelle i siste instans avgjøres av domstolene”.

Når det gjaldt komiteens forståelse av den historiske bruk ble det uttalt at:

”Når det gjelder disse spørsmål er det alminnelig antatt at samene stort sett var de første som tok til med jakt, fiske og reindrift i reinbeiteområdene og derfor også rent prinsipielt bør ha førsteretten”.

Komiteens lovforslag til § 1 lød slik:

”På de områder hvor reindrift har vært drevet eller drives i kraft av alders tids bruk, skal denne næring fortsatt kunne drives med de rettigheter som fra gammelt av har tilligget næringen og etter bestemmelse som er fastsatt i denne lov”.

Under høringen kom det innsigelser på komiteens oppfattelse av rettsgrunnlaget for reindriften og på historiebeskrivelsen. Departementet reserverte seg også mot komiteens syn på dette.

Departementet beskriver sitt syn på historisk bruk slik (Ot.prp. nr 9 1976-77 s. 41):

”Departementet vil for sin del bemerke at samenes utnyttelse av områdene til reindrift, jakt og fiske er av meget gammel dato. Det er imidlertid heller ikke tvilsomt at også andre norske borgere fra før historisk tid har hatt tilhold i områdene og til sitt behov utnyttet naturressursene.....”

”Også ikke-samer har hatt anledning til uten noen rettslig hindring å drive reindrift, jakt og fiske i den grad det faktisk lot seg gjøre, og synes til en viss grad å ha gjort det”.

Om komiteens syn på at samisk bruk har gitt seg utslag i form av rettigheter mente departementet at: (Ot.prp nr 9 1976-77 s. 41-42):

“Bosetting og befolkningsforhold i gammel tid og utviklingen av reindriften og annen næringsvirksomhet fra de eldste tider i de deler av landet hvor flyttsamene har drevet med rein

er ikke i og for seg – slik enkelte hevder noe avgjørende argument i en juridisk diskusjon om det rettslige grunnlag for reindriften i disse områder i dag. Men det er omstendigheter som bør tas i betraktning ved fastsettelsen av rammen for reindriftsnæringens rettigheter og plikter til enhver tid, og ved reguleringen av forholdet til andre næringer og interesseområder. Slik er det også forholdt fra lovgivers side, og rettspraksis synes å ha tatt tilsvarende hensyn”.

Departementet synes her å mene at den bruk som fører til samisk sedvane ikke fører til dannelsen av rettigheter. Dette kommer også frem ved at det blir uttalt følgende (Ot. prp. nr 9 1976-77 s. 42):

”Hvilke rettigheter som til enhver tid skal tillegges reindriftsnæringen, må bli å avgjøre på grunnlag av en interesseavveining mot tilgrensende næringer og interesser ut fra et samfunnsmessig helhetssyn”.

Under henvisning til at dette syn har støtte i lovgivning og rettspraksis, kan det synes å ligge at departementet mente at man ved utarbeidelsen av felleslappeloven av 1883 og reindriftsloven av 1933 allerede da hadde det syn at sedvanen ikke legger noen rammer for hva som kan bestemmes ved lov. Dette må, på bakgrunn av den gjennomgang av disse lover som her er foretatt, være feil. Man har nok vært usikker på sedvanens karakter og omfang, og i hvert fall ment at sedvanen ikke utgjorde noe hinder for lovene slik de ble vedtatt. Men det synes klart at departementet målfører et syn på sedvanens betydning som innebærer en svekkelse i forhold til de tidligere lover.

I den videre behandling av lovforslaget uttalte Stortingets Landbrukskomite (Innst. O. nr 98 1976-77 s. 5) at den var oppmerksom på at det var kommet reaksjoner fra bl.a. Norske Reindriftssamers Landsforbund på departementets vurdering av rettighetsspørsmålet. På denne bakgrunn og fordi dette var et område ”hvor det stadig arbeides for å vinne fram til større kjennskap og klarhet”, hadde komiteen ikke til hensikt å ta standpunkt til eventuelle meningsforskjeller vedrørende reindriftens rettsgrunnlag. Et mindretall i komiteen satte frem forslag om at fire punkter i departementets lovforslag til formålsparagraf, som konkretiserte innholdet av departementets syn på rettighetsgrunnlaget, skulle strykes. Det ble henvist til komiteens bemerkninger om

rettighetsspørsmålet og det er derfor nærliggende at rettighetsspørsmålet var motiverende for strykingsforslaget.

Odelstinget sendte av grunner som ikke vedrører rettighetsspørsmålet utkastet tilbake til departementet. Departementet satte frem lovforslaget uforandret, men sa seg enig (Ot.prp nr 24 1977-78 s. 2) med Landbrukskomiteen om at det ikke var ”nødvendig å ta stilling til eventuelle meningsforskjeller om historiske og rettslige forhold for å kunne ta stilling til forslaget om reindriften”.

5.1.2.4 Lovendringen i 1996

I 1996 ble reindriftsloven av 1978 endret. Departementet mente i sin proposisjon til Odelstinget (Ot.prp. nr 28 1994-95 s. 28) at det var unødvendig med en generell lovfesting av at reindriften hadde sitt eget rettsgrunnlag utenfor loven. Det ble anerkjent at det i stor utstrekning er fastslått av domstolene at rettens grunnlag er å finne utenfor loven. Om lovens betydning ble følgende uttalt:

“Reindriftsloven gir imidlertid en nærmere definisjon av innholdet av disse rettighetene, samt en regulering og styring av utøvelsen.”

På bakgrunn av Korsjøfjell-dommen (Rt. 1988 s. 1217) ble det innført en presumpsjonsregel på den måten at dersom man innenfor distriktsgrensen var i tvil om det forelå beiterett på sedvanemessig grunnlag, så skulle tvilen komme reindriftsinteressene til gode mot grunneiers eksklusive eiendomsinteresse. Korsjøfjell-dommen åpnet for et press mot reindriften ved at grunneiere innenfor distriktsgrensene anla sak om reinbeiterettens utstrekning, og da særlig i sør-områdene. Det ble derfor ansett som nødvendig med lovendring.

Den endrede lovtekst lyder slik: (§ 2 første ledd andre og tredje pkt)

”Ved fastlegging av reinbeiteområdene skal det legges vekt på om flyttsamene fra gammel tid har utøvet reindrift der. De utmarksstrekninger som inngår i reinbeiteområdene, er å anse som lovlig reindriftsareal med slike særlige rettigheter og plikter som nevnt i første punktum, med mindre annet følger av særlige rettsforhold.”

Regelen fremstår som en svak presumsjons- og bevisregel. Regelen gir bare dommeren veiledning om hvilken vei dommen skal velge når det er grunnlag for absolutt tvil om det hviler beiterett på grunnen. Dersom det ikke er grunnlag for slik tvil, kommer regelen ikke til anvendelse.

Samtidig ble det gitt hjemmel til å fastsette grensene mellom siidaene eller driftsenhetene. Det vises til drøftelsen av endringen § 2 i innledningen til dette kapittel.

Et fellestrekk ved reindrifftslovgivningen til og med dagens 1978-lov har vært å regulere forholdet mellom reindriften og utenforstående interesser, og da med særlig vekt på vern av jordbruksinteressene. For interne forhold har lovgiver bygget inn en forutsetning om indre selvjustis, jf for eksempel reinl. § 8 ff.

5.1.3 Utvalgte dommer kronologisk fremstilt

Rettspraksis etter 1933 loven

Marsfjell-dommen (Rt. 1955 s. 361) dreide seg familien Marsfjells rett til å sette opp gammer og fiske på privat eiendom. Hva angår den siden av saken som dreide seg om retten til å sette opp gammer, sluttet Høyesterett seg til synet i Rt .1931 s. 57. Under drøftelsen av fiskeretten gjorde Høyesterett seg opp noen alminnelige betraktninger om forholdet mellom lov og sedvane.

Fra Marsfjells side var det hevdet at:

”Lappeloven av 1883 og reindrifftsloven av 1933 gir regulerende forskrifter for reindriften og den bruksutøvelse som følger med den, men dette er forskrifter gitt i samenes felles interesse, de har sin rot i og gir uttrykk for gamle sedvanemessig etablerte forhold, og de gir ikke i seg selv hjemmelen for de rettigheter som samene nå har”.

Høyesterett var ikke enig i disse synspunkter. Fra forarbeidene til felleslappeloven fra 1883 hentet Høyesterett sitater som skulle tjene som argumentasjon mot Marsfjells syn. Blant de sitater som ble

anvendt kan nevnes:” Udstrekningen af den Ret der bør tilstås Lappene til landets benyttelse” er ”en uskadelig Nyttens- og Bruksret, der ikke paafører Ejeren af Udmarken noget positivt Tap”. Høyesterett trakk også frem Stortingets Konstitusjonskomites uttalelser fra en lovproposisjon i forbindelse med en felles norsk-svensk forordning om samenes bruksutøvelse i grensetraktene. Her ble det sagt at målet var å gi retts- og eiendomssikkerhet. Konstitusjonskomiteen hadde til hensikt å følge opp ”den humanitet lige overfor den hjemløse Normade” som man mente å finne i Lappekodisillen av 1751. Disse uttalelser anså Høyesterett som en programerklæring for det senere lovgivningsarbeid, slik at retts- og eiendomssikkerhet skulle etableres og gjennom dette skulle striden mellom de fastboendes og samenes interesser avveies og søkes utjevnet.

På denne bakgrunn var det etter Høyesteretts syn klart at lovene av 1883 og 1933 var ment å gi en uttømmende regulering av reindriftssamenes rettigheter til å bruke annenmanns eiendom og statens fjellstrekninger. Om lovens avveining mellom de motstridende interesser var rettferdig, var det ikke opp til Høyesterett å avgjøre. Førstvoterende fant det klart at lovene i flere henseender begrenset samenes rett i forhold til den bruk de fra gammel tid har utøvet, og at dette var et uttrykk for den interesseavveining lovgiver hadde ment å foreta.

Marsfjell ble kjent uberettiget til å fiske i de privat eide vann.

Brekken-dommen (Rt. 1968 s. 394), gjaldt samenes rett til jakt og fiske i Brekken sameie i Riast-Hyllingen reinbeitedistrikt. Konkret ble saken avgjort på grunnlag av en overenskomst av 1873 hvor det klart kom til uttrykk at samene ut fra tidligere bruksutøvelse også for fremtiden skulle ha visse rettigheter i området. Partene hadde i sin prosedyre hevdet motstridende syn på samenes alminnelige rettigheter. Grunneierne hevdet at Marsfjell-dommen måtte anses som avgjørende prejudikat, slik at reindrifftsloven av 1933 § 38 ikke bare ga flyttsamene rett til jakt og fiske i statsalmenning, men motsetningsvis avgjorde at samene ikke har den samme rett på privat grunn uansett den bruk de fra gammel tid måtte ha utøvet. Samene hevdet at de gjennom langvarig og fast bruksutøvelse meget vel kan ha ervervet særrettigheter som ikke kan reguleres bort ved senere lovgivning.

Høyesterett unnlot å ta uttrykkelig stilling både til spørsmålet om grunneiernes tolkning av § 38 var riktig og læren om at lovgiver fritt ut fra en interesseavveining kunne regulere samenes rettigheter. Førstvoterende la til grunn at:

”bruksutøvelsen gjennom lang tid (synes) å ha vært stedbundet og i sin kjerne så festnet at den ikke uten videre kan sidestilles med utøvelse av en uskyldig nyttesrett eller allemannsrett.”

I dette ligger en viss aksept av hevd og alders tids bruk. Om lovgivers mulighet til å regulere samenes rett til å fortsette sin bruksutøvelse ble det videre uttalt at ”adgangen til å bruke annenmanns eiendom må også kunne reguleres ved lov.” Det fremgår ikke om Høyesterett her mener å si at samiske bruksrettigheter skal likebehandles med andre rettigheter, eller om meningen er å si at samiske rettigheter i større utstrekning enn andre rettigheter kan reguleres ved lov.

Altevann-dommen (Rt .1968 s. 429), gjaldt to svenske lappbyers krav om erstatning på grunn av vassdragsregulering. Høyesterett slo her fast at det dreide seg om en festnet bruk i næring og tilkjente erstatning. Førstvoterende uttalte at:

”Når det gjelder saksforholdet, legger jeg som overskjønnsretten til grunn at slekt etter slekt i det distrikt hvor byene ligger, i hvert fall i ett hundreår før grensen ble fastlagt i 1751, har hatt boplasser ved Altevann med stabbur, skillegjerder, båter og annen redskap de trengte, og at lappene senere årvisst har brukt området med beite og fiske. Man må da som overskjønnsretten kunne fastslå at fra gammel historisk tid har lappene i dette område etablert og festnet en nødvendig bruk i næring.”

Reindriftssamene ble tilkjent erstatning. Hjemmelsgrunnlaget for samenes rett til området var alders tids bruk.

Røssåga-dommen (Rt .1975 s.1029) gjaldt anke over kraftledningskjønn. Overskjønnsretten hadde gitt samene særskilt erstatning for varig tap (tapt beiteareal p.g.a. mastfeste og anleggsvei) og midlertidige skader og ulemper (økt arbeidsinnsats som følge av midlertidig tap av beiteland,

forstyrrelse av flytte- og trekkleier og forstyrrelse av kalvings- og parringsplasser). Høyesteretts flertall, tre dommere, opphevet overskjønnsrettens avgjørelse for de varige skader, men opprettholdt erstatningen for midlertidig ulempe. Førstvoterende, som målførte flertallet, konstaterte at ”samene må sies å ha en rett til utøvelse av reindrift, og at denne rett i prinsippet er beskyttet, slik at den er gjenstand for erstatning ved ekspropriasjonsinngrep.” Dette mente førstvoterende var slått fast i Altevannsaken.

Førstvoterende la til grunn at det er samenes reindrift som næring som er beskyttet. Av dette kan man konkludere at retten til å drive reindrift ikke ses som en tinglig rett knyttet til området, men kun som en næringsrett. En næringsrett kan i større grad enn de tinglige retter reguleres og regnes derfor som en svak rettighet. Førstvoterende sa da også at “(s)om andre næringsdrivende må samene i så henseende tåle at den samfunnsmessige og tekniske utvikling kan nødvendiggjøre en omlegging med hensyn til reindriften utøvelsesmåte og sted”. Det at reindriften etter reindriftenloven av 1933 kunne miste rett til beiteland ved at private grunneiere dyrker opp jorden, mente Høyesterett talte som argument for at samene må finne seg i at det offentlige treffer tiltak til allmennyttige formål. Som grense for hvilke tiltak som betinger erstatning mente førstvoterende at tiltaket må ”rokke ved selve næringsgrunnlaget for reindriften.”

Når det gjaldt erstatning for midlertidig ulempe, hadde overskjønnsretten langt til grunn at reinen holdt seg unna linjetraseen i tre år etter at anlegget var oppført, og at dette medførte tap av beiteland og merarbeid. Erstatningsplikten for dette tap grunnet seg etter førstvoterendes syn på at de aktuelle utøvere var blitt midlertidig hindret i å utøve næringen som før.

Dommen er uklar ved uttalelsen om at tiltaket må rokke ved selve næringsgrunnlaget for reindriften før erstatningsplikt utløses, samtidig som det gis erstatning for midlertidig tap uten at det blir stilt spørsmål om næringsgrunnlaget faktisk var truet. Domspremissene og domsslutningen kan altså virke innbyrdes motsigende.

Annenvoterende, som var målfører for et mindretall på to, var enig i førstvoterendes syn på reindriften som en næringsrett. Han presiserte at det ikke dreide seg om en bruksrett, servitutt eller annen individuell eller eksklusiv rettighetsbeføyelse. Dette fordi det er tilhørigheten til

reindriftssamene som gruppe som gir den enkelte adgang til å drive reindrift. Og denne retten erverver man ikke ved arv, avtale eller lignende. Vi forstår annenvoterende slik at det sluttes fra at beiteretten ikke var omsettelig til at den ikke er en tinglig rett.

Annevoterende utelukket ikke ”at også flyttsamer også kan ha ervervet spesielle tradisjonelle rettigheter av personlig art, for eksempel en fiskerett”.

Etter annenvoterendes syn kunne det dermed ikke bli tale om erstatning for varige tap. I motsetning til førstvoterende, som mente at all midlertidig ulempe var erstatningsberettiget, mente annenvoterende at fordi reindriften ble opprettholdt med samme volum var flytting av parrings- og kalvingsplasser ikke erstatningsbetingende. Forstyrrelser av reinens trekk og flytteleier betinget derimot erstatning. Dette fordi reinens trekk- og flyttemuligheter står så sentralt i reindriften at et inngrep her går inn på selve næringsgrunlaget.

Foreløpig oppsummering

Ved innføringen av loven av 1933 var lovgiver ikke lenger villig til å akseptere rettigheter bygget på sedvanemessig bruk. Reindriften måtte finne seg i å vike for konkurrerende bruk fordi reindriftsnæringen ikke ble regnet som fordelaktig nasjonaløkonomisk sett.

Etter en avvisende holdning til at reindriftssamer kunne ha rettigheter med grunnlag i sedvane i Marsfjell-dommen, kom Høyesterett på gli i Brekken-dommen ved å anerkjenne at stedbunden bruk i lang tid kan gi rettigheter utover den ”uskyldige nyttelsesrett”. I Altevann-dommen ble karakteristikken “festnet bruk i næring” anvendt, og det ble tilkjent erstatning på grunn av inngrepet. Her anerkjente Høyesterett at også samisk bruk gir rettslige implikasjoner i form av rettigheter. I Røssåga-dommen utla Høyesterett beiteretten som en næringsrett. Etter Høyesterett syn dreide det seg ikke om noen alminnelig tinglig bruksrett. Ved at rettighetens karakter av å være knyttet til grunnen blir svekket til fordel for en rett til å drive reindrift som næring, skjer en uthuling av rettighetens innhold.

Det er mulig at Høyesterett har ment at det kan være tale om flere mulige rettighetsgrunnlag hvor samene både kan anses for å ha beiterett gjennom kollektiv samiske bruk og gjennom individuell bruk. Den uklarhet som dommen skapte har bidratt til den usikkerhet som i dag gjelder om rettighetsforholdet mellom reindriftssamene innbyrdes.

5.1.3.1 Rettspraksis etter reindrifftsloven av 1978

Korssjøfjell-dommen (Rt. 1988 s. 1217) dreide seg om i hvilken utstrekning reineierne i reinbeitedistriktene Riast–Hylling og Essand hadde rett til vinterbeite i Femunden reinbeitedistrikt. En gruppe gårdeiere hevdet at det ikke var etablert bruksrett til reindrift gjennom rettsstiftende bruk, og at en slik rett heller ikke fulgte av loven.

Distriktsgrensene ble fastsatt i 1894. Høyesterett viste til en bekjentgjørelse fra Departementet for det Indre av 29. juli 1894 hvor det klart kom frem at distriktsgrensene var trukket slik at flere områder hvor reindrifftsutøverne ikke hadde sedvanemessig rett til å ferdes, kom innenfor distriktsgrensene. Dette fordi man ønsket at det erstatningsmessige fellesansvar som gjaldt for distriktene, også skulle gjelde for disse områdene. Trekningen av distriktsgrensene ga i følge bekjentgjørelsen ikke reindriftssamene noen rett til å oppholde seg i de deler av distriktet hvor de før ikke hadde sedvanemessig rett til å ferdes.

Landbruksdepartementet bekreftet at det flere tiår før man fikk loven av 1978 hadde hatt den oppfatning at grensene for beite og distrikt var identiske. Høyesterett viste til forarbeidene til lovene av 1933 og 1978 hvor det ble uttrykt at det ikke var meningen å foreta endringer i privatrettslige rettsforhold. Høyesterett anså etter dette Landbruksdepartementets uttalelse som gitt på sviktende grunnlag. Gårdseierne fikk i sin helhet medhold.

Det følger av premissene at retten til beite må baseres på privatrettslige forhold mellom reindriften og konkurrerende interesser. Retten til beite må altså forankres utenfor loven. Dette innebærer at de grenser for lovlig reinbeiteområde som er fastsatt av forvaltningen ikke uten videre er bindende. Dette betyr igjen at samene, for områder innenfor det fastsatte beiteområde, kan bli kjent uberettiget til å drive reindrift. Motsatt kan reindriftssamer etter omstendighetene bli kjent berettiget til å drive reindrift utenfor det fastsatte beiteområdet.

Korsjøfjell-dommen førte til at reindrifftsloven ble endret i 1996. Det ble da inntatt et nytt tredje punktum i § 2, hvor det fremgår av de utmarksstrekninger som inngår i reinbeiteområdene er å anse som lovlig reindrifftsareal med mindre annet følger av særlige rettsforhold.

5.1.3.2 Rettspraksis etter lovendringen i 1996

I Aursunden-dommen (Rt. 1997 s. 1608) utgjorde det omtvistede området 4-5% av reinbeitedistrikt Riast-Hyllingens sommerbeite, som er på 1836 km². Tvistepartene var distriktet på den ene side og grunneierne på den annen. Tvisteområdet ble delt inn i to deler ved Høyesterett behandling av saken. For den ene del var det i Høyesterettsdom inntatt i Rt. 1897 s. 759 blitt avgjort at reieneierne var uberettiget til å bruke området.

Under spørsmålet om betydningen av den subjektive rettskraft (hvilken personkrets den gjelder for) av dommen i Rt. 1997 s. 759, ble det uttalt at:

”Ved avgjørelsen av spørsmålet om 1897-dommens bindende virkning for dagens reieneiere i området, tar jeg utgangspunkt i at beiteretten- i den utstrekning den gjelder i Rørostraktene – er ervervet ved alders tids bruk av næringen som sådan, ikke av den enkelte reieneier. Det er ikke tale om en individuell rettighet som er gjenstand for privatrettslig suksessjon eller ekspropriasjonsrettslig vern for reieneiere enkeltvis. Det siste kom klart til uttrykk i Høyesteretts dom i Rt. 1975 s. 1029. ”

Det var fra reieneiersiden hevdet at 1897-dommen ikke hadde objektiv rettskraft, blant annet fordi bevisvurderingen i denne dommen var preget av datidens nedsettende syn på samer. Det var gjort et stort arbeid fra reieneiersiden for å sannsynliggjøre at området hadde vært brukt før 1897 på en måte som tilfredstilte kravene til alders tids bruk.

Om det ved praktiseringen av rettsinstituttet ”alders tids bruk” var grunnlag for å lempe på kravene ut fra reindriffts egenart, uttales følgende:

”Jeg finner ikke – som anført av den ankende part – at reindriftens egenart, reinens natur og næringsvandring og topografiens betydning kan føre til at det her må stilles vesentlig lempeligere krav til rettsserverv ved alders tids bruk enn ellers i tingsretten. En annen sak er at disse forhold er av bevismessig betydning ved spørsmålet om hvilken bruk som er uttøvet. Jeg er for såvidt ikke uten forståelse for en viss rettslig særbedømmelse av reindriften. Et langvarig avbrudd i reindriften fører således ikke til tap av beiteretten, jf. Maukendommen i Rt. 1985 s. 53. Men den ankende part fører etter min mening synspunktet for langt. En nærliggende konsekvens av den ankende parts syn vil kunne være at det praktisk talt blir umulig å trekke en grense for reinbeiterett i utmarksterreng i høyfjellet.”

Høyesterett avgjorde saken ut fra at dommen av 1897 virket grundig. Den tidligere dom hadde betydning som bevis ut fra prinsippet om ”nærhet i tid”. Reineiersiden tapte, og grensene for beiteområdet ble i hovedsak trukket i samsvar med den tidligere dom. Av Høyesteretts premisser fremgår at synspunktet på reindriftens rettsgrunnlag som næring som ikke er av individuell karakter, opprettholdes. Høyesterett var i denne dom tilbakeholden med å tillempe rettsinstituttet alders tids bruk til samiske forhold.

Seiland-dommen (Rt 2000 s. 1578) dreide seg om erstatningsutmåling for et kraftverks endrede nedtappingsmønster av et vann. Nedtappingsmåten førte til sprekker i isen, og problemer med at rein ble drept i disse sprekkene.

Mens det i tidligere saker har vært reinbeitedistriktet som har fremsatt krav om erstatning, var det i denne sak en siida som fremsatte kravet. Høyesterett mente at siidaen måtte ha adgang til å fremsette erstatningskravet, da inngrepet bare rammet denne ene gruppen.

Førstvoterende viste innledningsvis til Røssåga -dommen, og gav sin forståelse av dommen:

”Det fremgår her at reindriftnæringen har en tilpasningsplikt, noe som også er i samsvar med alminnelige erstatningsrettslige og ekspropriasjonsrettslige prinsipper. Reindriftnæringen plikter- for å begrense ulempene ved inngrep i næringens bruksområder – å foreta omlegginger

i næringsutøvelsen så sant dette ikke rokker ved selve næringsgrunnlaget. Plikten til tilpasning gjelder både det sted og den måten reindriften utøves.”

Høyesterett avstod fra å gå inn på en nærmere presisering av reindriftenens tålegrense. Det ble likevel tatt klar avstand fra lagmannsrettens formulering som kunne ”forstås som om den mente at inngrepet for å være erstatningsbetingende må medføre vesentlige ulemper ut over den alminnelige tålegrensen”. Høyesterett mente at når lagmannsrettsdommen ble lest i sammenheng hadde ”flertallets uheldige uttrykksmåte” ikke ført til at det ble anvendt et uriktig vurderingstema. Høyesterett presiserte at det ikke skulle gjelde en spesiell tålegrense for reindriften, men at alminnelige erstatningsrettslige prinsipper skulle gjelde her som ellers. Sagt med andre ord, reindriften skulle likebehandles, og ikke diskrimineres negativt.

Høyesterett siterte førstvoterendes uttalelse i Røssåga-dommen om at ”det som har erstatningsrettslig vern, er samenes reindrift som næring” uten å ta noen eksplisitt reservasjon. Det kan da synes som om Høyesterett fortsatt ser på beiteretten som en kollektiv rett. Likevel ble det ved vurderingen av om tålegrensen var overskredet tatt utgangspunkt i den angjeldende siidaens område. Det ble lagt til grunn at siidaen ikke kunne bruke andre siidaers områder. Det kan synes som Høyesterett ved dette ”gjennom gjerning” er på vei bort fra standpunktet om at beiteretten er å forstå som en kollektiv rett.

Selbu- dommen (Rt. 2001 s. 769) gjaldt tvist mellom grunneiere og Essand og Riast/ Hylling reinbeitedistrikter om reindriftsutøverne hadde beiterett for sine rein i privateide utmarksområder innenfor distriktsgrensene i Selbu kommune. Høyesterett var samlet i plenum. Domstolen var delt i et flertall og et mindretall med 9 dommere som stemte for førstvoterende og 7 dommere som stemte med annenvoterende.

Førstvoterende slo innledningsvis fast at:

”Reindriften er en selvstendig rett hvor rettsgrunnlaget er alders tids bruk. Det er tale om en rett, ikke bare om tålt bruk. Rettens nærmere innhold reguleres i reindriftsloven kapittel 3.”

Høyesterett fremhevet at det i læren om alders tids bruk må legges vekt på ”rettighetens art”, og at det i saker om beiterett for rein må tas hensyn til de særlige forhold innen reindriften. Man mente at dette var gjort i Mauken-dommen (Rt. 1985 s. 532).

Om hvordan man skal ta hensyn til de særlige forhold innen reindriften, uttalte førstvoterende:

”Kravene må tilpasses samenes og reinens bruk av området. Det må tas hensyn til at samene har hatt en nomadisk livsform. Momenter som har vært fremhevet for andre beitedyr, kan ikke uten videre overføres til reinbeite. Disse forhold må trekkes inn i vurderingen.

Av konkrete momenter fremhever jeg særlig at reindriften er svært arealkrevende, og at arealbruken varierer fra år til år, avhengig av vær, vind og beitenes beskaffenhet. Det kan således ikke kreves at reinen har beitet i et bestemt område hvert år. Både av denne grunn og på grunn av samenes nomadiske livsform kan avbrudd ikke hindre rettsserverv selv om det har hatt atskillig lengde. I denne sammenheng nevner jeg at i Mauken-dommen ble reindriften ansett å ha erstatningsrettslig vern selv om den siden begynnelsen av 1920-tallet ikke hadde vært utøvd i området i over en mannsalder. Men ved avbrudd må det kreves en lengre samlet periode. Konsekvensen av at det tas hensyn til reinens natur, er at det må legges vekt på beitemønsteret. Reinen tar store områder i bruk, og omgivelsene, topografi, næringsforhold, vær og vind mv. avgjør områdebruken. Et typisk beitemønster er at den streifer. At reinen har visse kjerneområder for eksempel kalving, betyr ikke at bruksområdet ikke er betydelig større. Rettsserverv kan dermed ikke være avskåret utelukkende fordi det er såkalt ”streifbeiting” som har funnet sted.”

Om den rettslige konsekvens av at reinen ”streifbeiter” uttalte førstvoterende at:

”man etter min mening (må) akseptere rettsserverv med noe lavere beiteintensitet i yttersonen – randsonen – av de områder hvor beitingen ikke er tilstrekkelig intensiv til alene å kunne begrunne rettsserverv ved alders tids bruk. I motsatt fall vil samene, om de skal unngå å gjøre seg skyldig i ulovlig beiting med de konsekvenser det har, bli presset tilbake fra de områder hvor de tradisjonelt har beitet.

Etter min mening kan man derfor ikke avskjære rettsserverv ved alders tids bruk i denne randsonen fordi bruken i den har vært i underkant av hva som kreves for beiterett om randsonen vurderes isolert.”

Annenvoterende (som målførte mindretallet på 7) sa seg

”i det vesentlige enig med førstvoterende i hans generelle utlegning av vilkårene for rettsserverv ved alders tids bruk, derunder den tilpasning av vilkårene som må foretas av hensyn til bruksmåten i den samiske reindriften”.

Annenvoterende sa seg også enig med førstvoterende i hans bemerkninger om ”randsonen”:

”Jeg kan på generelt grunnlag være enig med førstvoterende i at man – iallfall for reindriften – ikke bør avskjære rettsserverv ved alders tids bruk i randsonene for de tradisjonelle, og mer sentrale områdene hvor beitingen har vært ”tilstrekkelig intensiv til alene å kunne begrunne rettsserverv ved alders tids bruk”.

Mindretallet hadde et annet syn på hvilken beiting som faktisk hadde vært utøvd, og stemte for at beiteområdet omfattet et mindre område enn flertallet la til grunn. Reindriftssamene fikk fullt medhold for hvor beitegrensene gikk.

Selbu-dommen er et prejudikat for at man ved anvendelse av rettsinstituttet alders tids bruk skal tilpasse kravene til reindriftens egenart. Dommen viderefører det syn Høyesterett tok i Korssjøfjelldommen om at rettighetsgrunnlaget for reindriften er å finne utenfor reindriftsloven.

Svartskog-dommen (Rt. 2001 s. 1229) gjaldt tvist mellom befolkningen i Mandal og staten om et område kalt ”Svartskog” tilhørte befolkningen eller staten. Selv om denne dom ikke direkte gjelder reindrift, har den betydning for spørsmålet om i hvilken grad samers sedvanemessige bruk impliserer rettigheter etter norsk rett.

Høyesterett kom enstemmig frem til at vilkårene for alders tids bruk var tilfredsstilt ved den bruk befolkningen i Mandal hadde hatt av området. Domsslutningen hadde den ordlyd at ”Staten er ikke eier av grunn i Manndalen, avgrenset av ... ”.

Til spørsmålet om det forelå bruksrettigheter eller eiendomsrett for befolkningen i Mandal mente Høyesterett at:

”(h)adde en tilsvarende bruk vært utøvd av personer med en annen bakgrunn, ville den avspeilt at de mente å eie området. Samene, som har utgjort den dominerende del av Manndalens befolkning, har derimot med sin kollektive resursutnyttelse ikke samme tradisjon for å tenke på eiendomsrett. Likevel finnes det som påpekt en del eksempler på at de har anvendt formuleringer som gir en sterk indikasjon på en oppfatning om eiendomsrett. Skulle det hindre retterverv ved alders tids bruk at det finnes flest eksempler på at de har talt om bruksrett, ville deres rådighetsutøvelse, som i innhold tilsvarer utøvelse av eiendomsrett, bli satt i en ugunstig særstilling i forhold til befolkningen for øvrig.”

Like nedenfor, uttalte førstvoterende seg om betydningen av eierkonstruksjonen:

”Av samme grunn kan det heller ikke være avgjørende at den retten Manndalens befolkning har ervervet ikke helt tilsvarer det som gjelder for bygdealmenninger. Kretsen av berettigede er videre i Manndalen, og forvaltningen er helt forskjellig. I lov om bygdealmenninger av 19. juni 1992 nr 59 §1-1 er bygdealmenning definert som ”almenning hvor eiendomsretten tillegger minst halvparten av de jordbrukseiendommer som fra gammel tid har bruksrett i almenningen. Bygdealmenninger tilligger således jordbrukseiendommer, mens bruken av Svartskogen avspeiler en dominerende lokal oppfatning om at alle oppsitterne i dalen er berettiget. Hvordan disse spørsmål skal løses internt, og hvordan området skal forvaltes i fremtiden, skal ikke avgjøres i denne saken.”

Befolkningen i Manndalen fikk stadfestet eiendomsrett til området. Høyesterett viser i dommen en åpenhet og vilje til å tilpasse norske rettsinstitutter til samiske forhold. Det kan ikke tale mot hevd av

eiendomsrett at samene ikke har hatt tradisjon for denne benevnelse, når bruken i sitt innhold har tilsvart det som etter norske forhold tilsvarer eiendomsrett.

5.1.4 Oppsummering

Felleslappeloven av 1833 forutsatte at reindriften hadde et rettsgrunnlag basert på sedvane.

Jordbruket ble i 1933 loven gitt prioritet foran reindriften ved interessekonflikt, uavhengig av sedvanemessig bruk. Det var ikke nødvendig å avklare reindriften rettsgrunnlag da reindriften uansett måtte vike for samfunnets tarv.

Etter en avvisende holdning til at reindriftssamer kunne ha rettigheter med grunnlag i sedvane i Marsfjell-dommen, forandret Høyesterett kurs i Brekken-dommen ved å anerkjenne at stedbunden bruk i lang tid kan gi rettigheter utover den “uskyldige nyttesrett”. I Altevann-dommen ble karakteristikken “festnet bruk i næring” anvendt, og det ble tilkjent erstatning på grunn av inngrepet. Her anerkjenner Høyesterett at også samisk bruk gir rettslige implikasjoner i form av rettigheter.

Ved innføringen av 1978-loven var det uenighet om reindriften rettsgrunnlag. Departementet la til slutt lovutkastet frem for Stortinget med en bemerkning om at det ikke var nødvendig å ta stilling til eventuelle meningsforskjeller om historiske og rettslige forhold for å kunne ta stilling til forslaget.

Det ble klart ved Korsjøfjell-dommen at retten til beite ikke følger av reindriften loven, men må søkes i privatrettslige forhold. Beiteretten anses å grunne seg på bruk gjennom alders tid. Dette standpunktet er fulgt opp i senere dommer.

På tross av det standpunkt som ble tatt i Korsjøfjell-dommen, ble det da reindriften loven av 1978 ble endret i 1996, gitt en bestemmelse i § 2 om at siida- og distriktsgrenser kan endres ut fra reindriften faglige vurderinger. Sedvanemessig bruk fikk i bestemmelsen bare status som et supplement til de faglige vurderingene.

I Aursunden-dommen, stilte Høyesterett seg avvisende til at reindriftens egenart, reinens natur, næringsvandring og topografi kunne medføre at det ble stilt lempelige krav ved anvendelse av rettsinstituttet alders tids bruk. Etter Aursunden-dommen har Høyesterett i Selbu-dommen og Svartskog-dommen gjort den betraktning at man ved anvendelsen av norske rettsinstitutter på samiske forhold likevel må tilpasse disse slik at det tas hensyn til samisk egenart.

I Selbu-saken ble det fremhevet at man måtte ta hensyn til de særlige forhold innenfor reindrift. Man mente at når reinen er et dyr som vandrer over store arealer, kan det ikke stilles samme strenge krav til brukens intensitet i randsonen som i kjernen av de områder hvor reindriftnyttne mente å ha berettiget bruk. Tanken om en tillemping av norske rettsinstitutter etter samisk egenart ble videreført i Svartskog-dommen. Høyesterett la her til grunn at man ved anvendelsen av rettsinstituttet alders tids bruk måtte ta hensyn til at Manndalens befolkning med sin kollektive ressursutnyttelse ikke hadde samme tradisjon som den norske befolkning til å tenke eiendomsrett.

I Røssåga-dommen ble beiterettighetene utlagt som en næringsrett. Den kollektive retten var etter Høyesteretts syn ikke noen alminnelig tinglig bruksrett over det aktuelle område. Dette fremkommer ved at det er samenes reindrift som næring som har beskyttelse. Tålegrensen ble definert slik at reindriftssamene må finne seg i tiltak så fremt tiltaket ikke rokker ved selve næringsgrunnlaget for reindriften. Ved at rettighetens karakter av å være knyttet til grunnen blir svekket til fordel for en rett til å drive reindrift som næring, skjer en svekkelse av rettighetens innhold. I samme dom ble reindriftssamene tilkjent erstatning uten at det ble vurdert om næringsgrunnlaget var truet. I senere dommer har Høyesterett vist til standpunktet i Røssåga-dommen om at det er tale om en næringsrett. Man har heller ikke i disse dommene anvendt normen om en tålegrense der det kreves at næringsgrunnlaget skal være truet før erstatning tilstås.

Høyesterett har altså ikke tatt klart avstand fra de betraktninger som ble gjort i Røssåga-dommen, hvor reindriftnyttne ble sett på som en næringsrett og ikke som en tinglig rett. Næringsrett anses som svakere enn de tinglige rettigheter, slik at innehaveren av beiterett utlagt som næringsrett i større grad må finne seg i inngrep i arealet og er mer utsatt for regulering gjennom lov. Samtidig har man i praksis ikke stilt opp noen høyere tålegrense enn ved inngrep i tinglige rettigheter ellers.

I Seiland-dommen anvendte lagmannsretten en formulering som kunne forstås som om den mente at inngrepet, for å være erstatningsbetingende, må medføre vesentlige ulemper utover den alminnelige tålegrense. Denne formulering var Høyesterett ikke enig i. Høyesterett slo fast at reindriften var berettiget til likebehandling, og at det ikke skulle gjelde en spesiell tålegrense for reindriften. I dette henseendet er altså reinbeiteretten likestilt med tinglige rettigheter ellers.

I samme dom ble erstatning idømt til fordel for en reindriftsiida. I tidligere dommer var det distriktet som ble regnet som erstatningsberettiget. Høyesterett siterte førstvoterendes uttalelse i Røssåga-dommen om at ”det som har erstatningsrettslig vern, er samenes reindrift som næring” uten å ta noen eksplisitt reservasjon. Likevel ble det ved vurderingen av om tålegrensen var overskredet, tatt utgangspunkt i angjeldende siidas område. Det ble lagt til grunn at siidaen ikke kunne bruke andre siidaers områder. Dette må innebære at den enkelte siida på sitt område, må anses for å være beskyttet også mot andre reindriftsutøveres bruk. Det kan synes som om Høyesterett ”gjennom gjerning” endrer kurs og går bort fra synet på rettighetsgrunnlaget som en kollektiv næringsrett.

Rettspraksis viser at det har vært, og fortsatt er, betydelig usikkerhet over hvordan reindriftenes rettsgrunnlag er å forstå.

En må imidlertid kunne legge til grunn at rettsgrunnlaget hviler på alders tids bruk og at det er en sivilrettslig rettighet. Høyesterett har vist aksept for at hver siida har sitt område. Samtidig fremholdes med jevne mellomrom at retten er en slags næringsrett som tilkommer reieneierne som et kollektiv. Denne kollektive retten kan bare utøves av reieneiere som har tilknytning til et distrikt, og som er innført i distriktsmantallet (jf reinl. § 8, tredje ledd, jf § 19).

Ved at det ikke fullt ut tas klart avstand fra begrepet ”næringsrett” og ”kollektiv rett” oppstår kompliserte spørsmål om hvordan rettsforholdet internt mellom reieneierne skal løses. Har reieneierne rettsvern mot hverandre? Kan rettigheter som er ervervet over tid, i omfang og kontinuitet utvannes eller tildeles andre reieneiere ved forvaltningsvedtak? (se om områdestyrets samtykke, jf reinl. § 4). Kan det legges til grunn at den person som hevder beiterett gjør dette, ikke for seg selv, men for

andre? Vil ”beitekollektivet” være beskyttet mot at utenforstående beiter området? Disse og mange andre spørsmål har oppstått i kjølvannet av rettspraksis på området.

Vi stilte i innledningen til dette kapittel opp som spørsmål om norske myndigheter fortsatt er så preget av gammelt tankegods at det er politisk og juridisk ugjennomførbart for myndighetene å anerkjenne organiseringsformen reindriftsiida fullt ut. Når det fremstår som tvilsomt hvordan reindriftens rettsgrunnlag er å forstå, skaper dette igjen usikkerhet for hvordan man kan tenke seg reindriften organisert. Dette gjør at det kan være vanskelig for norske myndigheter å anerkjenne reindriftsiidaen som organiseringsform.

6 Omtale av NOU 2001 nr 35 - ” Forslag til endringer i reindrifftsloven”

6.1.1 Utvalgets mandat

Reindrifftsutvalget ble oppnevnt av Landbruksdepartementet 5. november 1998. Det hadde 11 medlemmer. Kirsti Strøm Bull som er professor ved Juridisk Fakultet, Universitetet i Oslo, og seniorforsker ved Nordisk Samisk Institutt, Kautokeino, ledet utvalget. Utvalget var sammensatt av jurister, forskere, saksbehandlere fra forvaltningen og representanter fra reindrifftsneringen.

Utvalget hadde følgende mandat:

Utvalget skal gjennomgå reindrifftsloven av 9. juni 1978 nr 49 med sikte på endringer i de bestemmelser som gjelder:

- Styringen og forvaltningen av reindrifften.
- De interne forhold i reindrifften, herunder den enkelte reineiers rettsstilling.

6.1.2 Reindrifftens rettsgrunnlag

I lovtkastets § 1-1, tredje ledd 1 pkt foreslås følgende formulering: ”Loven er basert på at den samiske reindrifften har rett til sedvanemessig bruk av arealer innenfor det samiske reinbeiteområdet på grunnlag av alders tids bruk”. Under overskriften ”Rettsgrunnlaget” foreslås inntatt i § 1-2 at ”Retten til samisk reindrifft har grunnlag i den bruk som har vært utøvd i de områder reindrifft har foregått fra gammel tid”

I kapittelet om reindrifftsrettens karakter (kap 7.2) trekkes på side 71 frem ulike kilder hvor reindrifftsretten er karakterisert som en næringsrett av kollektiv karakter. Lovutvalget mener selv at ”(d)et kan likevel være behov for nyanseringer av utgangspunktet om at reindrifftsretten er av kollektiv karakter”. Utvalget fremholder at selv om man tilhører den gruppen som har næringsrett, så er det ikke uten videre fritt frem. Dersom man ønsker å benytte et område, er man avhengig av å få innpass i den gruppen som driver i det aktuelle området.

Lovutvalget viser til at det sjelden er tale om en enerett til et område hele året og karakteriserer beiteretten som ”et nettverk av rettigheter – både i tid og rom -, bestemt ut fra reinens tradisjonelle beitemønster og trekk i området. Den enkelte siidas rett er eksklusiv i den forstand at en gruppe som for eksempel har fått ødelagt sitt kalvingsland på grunn av veibygging, ikke uten videre kan ta i bruk kalvingsland som benyttes av andre siidaer (side 73).

Lovutvalget fastslår altså at reindriftenes rettsgrunnlag baseres på alders tids bruk. Utvalget stiller seg kritisk til tidligere kilder som uten videre har karakterisert reindriften som en næringsrett av kollektiv karakter.

6.1.3 Hovedtrekk ved forslaget

Vi begrenser oss til å omtale de privatrettslige reglene utvalget foreslår. Dette er i hovedsak regler om siidaen, siidaandeler og reinbeitedistriktet. Dette innebærer at utvalgets forslag til regler om blant annet offentligrettslig forvaltning av reindriften er utelatt.

Siida defineres i utkastets § 8-10 som ”en geografisk og sosial gruppe av reineiere som utøver reindrift i fellesskap på et bestemt areal”. Det skilles mellom sommer- og vintersiida.

Som ansvarlig objekt har utvalget foreslått ”siidaandel”. Utvalget foreslår at dagens innehavere av driftsenhet automatisk vil bli innehavere av siidaandel (§ 4-3 nr 1). Lederen av en siidaandel bestemmer blant annet hvem som får eie rein i andelen. Lederen bestemmer også hvilke dyr som skal slaktes, også blant de dyr som ikke tilhører ham. Lederen av siidaandel er ansvarlig for å gi årlig melding om enheten til fylkesreindriftenstyret. Selv om utvalget ikke har mandat til å utrede forhold som angår tilskudd til reindriften, er det forutsatt at tilskudd skal tilfalle innehaver av siidaandel.

Som bakgrunn for lovforslaget utreder utvalget situasjonen i reindriften i dag, forholdet mellom det offentlige og reindriftnæringen, strukturen på forvaltningsapparatet som forvalter reindriftnæringen, hvem som har rett til å eie rein, rettsgrunnlaget for den samiske reindriften og hvilke arealrettigheter næringen eller gruppe av reindriftsutøvere innehar, samt en omtale av reindriften i andre land.

Utvalget konkluderer med at siidaordningen fortsatt spiller en sentral rolle i reindriften, og at man derfor ikke kan se bort fra siidaordningen i lovgivningssammenheng (s. 96).

I sin analyse under overskriften ” Siidaen som rettighetsbærer til bruk av areal” fremheves blant annet Solems beskrivelse av siidaen og reindriftssamenes respekt for den enkelte siidas rettigheter i boken ”Lappiske Rettsstudier”. Seiland-dommen (Rt 2000 s. 1578) blir referert. Utvalget trekker følgende slutning av dommen:

”Høyesterett vurderte det altså slik at A-gruppen ikke hadde rett til å bruke de andre gruppens tradisjonelle områder, selv om alle tre gruppene var innenfor samme distrikt.

Den sedvanemessige bruken til en mindre gruppe innenfor distriktet er altså erstatningsrettslig vernet overfor ytre reguleringer. Den sedvanemessige arealbruken må da etter utvalgets mening også være vernet overfor reguleringer fra reindriftsmyndighetene, enten dette er distriktsstyret, områdestyret, reindriftsstyret eller departementet. Hvis man ikke trekker denne konklusjon av blant annet den nevnte Høyesterettsdom, ville det ikke være riktig å utbetale enkeltgrupper særskilt erstatning for tap av beiteland, som det ble gjort i denne dommen og som også er gjort i tidligere saker, f.eks. i det nevnte skjønnet etter utbyggingen av Alta- Kautokeino-vassdraget. Kan den berørte gruppen ved omfordeling innad i distriktet ta i bruk et annet beiteareal, har den jo ikke lidt noe særskilt tap i forhold til de andre gruppene i distriktet. Gruppens rettslige stilling kan ikke være vesensforskjellig avhengig av om det gjelder inngrep fra andre enn reindriften eller inngrep fra næringen selv.” (s. 95/96).

Utvalget drøfter hva eller hvem som bør være ansvarlig enhet innen reindriftnæringen (side 97 iflg). Man ser at dagens driftsenhetssystem er isolert fra det arbeidsfellesskap som siidaen utgjør. Fordi siidaens sammensetning kan veksle, særlig på vinterstid, anses ikke siidaen som en egnet ansvarsenhet med hensyn til hvem som er ansvarlig for driften – både innad og i forhold til omverden. Selv om det sees som ønskelig at mange kan eie rein, ser utvalget det som nødvendig med én ansvarlig, særlig i forhold til ansvaret for at fastsatt reintall og beitetider blir holdt. Man kommer derfor ikke utenom å knytte ansvarsforholdet til en person. Man er klar over at driftsenhetsordningen

innebærer at det er klasseforskjell mellom dem med driftsenhet og de som er uten. Innehavere av driftsenhet har et konkurransefortrinn ved at de nyter godt av subsidier etter reindrifftsavtalen. Utvalget mener seg imidlertid bundet av hensynet til det bestående under vurderingen av hvem som bør være ansvarsobjekt. Det sies om dette (s. 98):

”På bakgrunn av ordningen med driftsenhet som har eksistert i vel 30 år, står imidlertid utvalget ikke fullstendig fritt når det gjelder hvem som skal være ansvarlige ledere. I dag er det innehaverne av driftsenheten som formelt sett fremstår som ledere, og det kan ikke gis regler som fratrar dem dette lederansvaret. Man er således bundet til å la dem som i dag er innehavere av driftsenhet, fortsette å være ledere av det som foreslås å hete ”*siidaandel*”

6.1.4 Siidaandel

Lederne for siidaandelene kan, dersom de blir enige om det, etablere ny siidaandel (§ 4-3 nr 2). Det stilles ikke krav om at lederen for den nye siidaandel må ha nært slektskapsforhold til noen i siidaen. Men det generelle kravet om at bare personer av samisk ætt har rett til å eie rein gjelder også her (§ 4-3 nr 1, jf. §4-1). Det gis i § 4-3 nr 2 tredje ledd føring om at det ved avgjørelsen av hvem som skal lede den nye siidaandelen, blant annet skal tas hensyn til arbeidsinnsatsen i siidaen og livsforholdene for den som det er spørsmål om å utpeke. Den nye siidaandelen er ikke gyldig før fylkesreindrifftsstyret har godkjent etableringen. Fylkesreindrifftsstyret skal imidlertid kun kontrollere om ”de formelle vilkår foreligger”. Av dette må følge at siidaens andelsinnehavere som hovedregel står suverene med hensyn til hvem som skal kunne få ny siidaandel. Fylkesreindrifftsstyret kan likevel, dersom det foreligger ”særlige grunner”, pålegge siidaen å opprette flere siidaandeler, jf § 4-3 nr 4.

I følge § 9-4 skal det fastsettes et øvre reintall ut fra det beitegrunnlag siidaen disponerer. Det tas her utgangspunkt i sommersiidaen. Ved etablering av ny siidaandel må reintallet holdes innenfor det reintall som er satt for siidaen (§ 4-2 nr 2 andre ledd). Har man nådd dette taket må altså de andre siidaandelinnehaverne redusere antallet rein. Det kan være vanskelig å oppnå enighet i sommersiidaen om å opprette ny siidaandel da siidaen består av flere grupperinger. Det er derfor gitt adgang for vintersiidaer eller andre grupperinger til å kreve at det fastsettes eget reintall for dem. Når vintersiidaen eller en slik gruppering har fått fastsatt eget øvre reintall, kan den på samme vilkår som sommersiidaen etablere nye siidaandeler.

Når innehaver av siidaandel er fylt 50 år, er det foreslått at han/hun kan etablere en sideordnet rekrutteringsandel. Som ansvarlig for den sideordnede rekrutteringsandel kan utpekes en av den yngre generasjon i den krets som kan eie rein i den opprinnelige siidaandel. Lederen av den sideordnede rekrutteringsandel må være myndig og ha deltatt i alle sider av reindriften sammen med lederen i minst tre år (§ 4-4 nr 1).

Lederen for den sideordnede rekrutteringsandel har de samme rettigheter og plikter som innehaveren av den ordinære andel. På distriktsårsmøte har imidlertid innehaveren av den ordinære siidaandel 5 stemmer, mens lederen av den sideordnede rekrutteringsandel disponerer 2 stemmer (§4-4 nr 1 tredje ledd, jf § 8-8 andre ledd). På siidaårsmøtet har innehaver av ordinær siidaandel og rekrutteringsandel lik stemmerett (§ 8-12 første ledd).

Dersom sideordnet rekrutteringsandel ikke er opprettet, kan siidaandelsinnehaveren overføre ansvaret som leder over til en person som må velges blant den krets som kan eie rein i siidaandelen. Den nye innehaveren må som hovedregel være myndig og ha deltatt sammen med lederen i alle sider av arbeidet i reindriften i minst 3 år (§ 4-7). Dør innehaveren av siidaandel kan en person innen den samme krets og på samme vilkår overta lederskapet (§ 4-7). Utvalget foreslår ikke regler om hvem innenfor kretsen som skal overta dersom arvingene ikke blir enige.

Har den ordinære siidaandel eller den sideordnede siidaandel hatt reintall på under 50 rein i 5 år, må andelen avvikles (§4-8 fjerde ledd). Dersom siidaandel avvikles uten at lederansvaret overdras til andre, har lederen krav på å få utbetalt nåverdien av sine investeringer i felles anlegg utover det som er dekket av tilskudd fra det offentlige (§ 8-16 fjerde ledd).

Hvis ikke annet er avtalt mellom lederne av siidaandelene, skal hver siidaandel stå for arbeid i siidaen etter den enkelte siidaandels reintall. Reineiere innenfor den enkelte siidaandel har også plikt til å yte arbeid i forhold til det antall rein han eier. Det presiseres at dette er minimumsregler og at den enkelte reineier har rett til å arbeide så mye han ønsker (8-16 første ledd).

Utgifter til investeringer fordeles etter den enkelte siidaandels totale reintall (§ 8-16 andre ledd).

Rettspraksis har anerkjent siidaen som rettssubjekt ved å tilkjenne siidaen erstatning for inngrep i beiteareal og avståelse av beiteareal. Etter § 8-6 skal slike midler gå inn i et siidafond. Inn i fondet går også midler fra salg av umerket reinkalv over 1 år hvor eier er ukjent. Fondet får også avgift ved brudd på bruksregler. Det skal opprettes vedtekter for siidafondet.

Sommersiidaen skal avholde årsmøte (§ 8-12). Årsmøtet skal blant annet fastsette regler for siidafondet og utpeke kandidat til distriktsstyret. Dersom årsmøtet ønsker det, kan det velges siidastyre. Siidastyret skal i så fall ha ansvaret for tilrettelegging av felles virksomhet og forvalte felles anlegg i siidaen. Det er lagt opp til at vintersiidaene skal ha representasjon i styret for sommersiidaen.

Dersom årsmøtet ønsker det kan det opprettes siidakasse (§ 8-14). Årsmøtet må i så fall utarbeide regler for siidakassen. Det skal også velges revisor som gjennomgår siidaens regnskaper.

6.1.5 Reinbeitedistrikt

Utvalget ønsker å beholde distriktsordningen. Hvert distrikt er fortrinnsvis tenkt å omfatte alle årstidsbeitene for de reindrifutøverne som er knyttet til distriktet (§ 8-1 andre ledd).

Distriktsgrensene skal trekkes med utgangspunkt i sedvanemessig bruk (§ 8-1 første ledd).

Distriktsinndelingen skal ikke være til hinder for bruk av beiter i annet distrikt når dette følger av særskilt rettsgrunnlag, f.eks. sedvanemessige bruk. Det åpnes også for samarbeid mellom siidaer på tvers av distriktsgrensene (§8-1 tredje ledd).

Det skal være et distriktsstyre i hvert distrikt (§ 8-2 første ledd). I utgangspunktet skal alle siidaer være representert i distriktsstyret. Er antall siidaer i distriktet mer enn 7 velges styremedlemmene (bortsett fra lederen) ut ved loddtrekning (§ 8-2 andre ledd).

Distriktet er tenkt som et privatrettslig organ. Laveste forvaltningsnivå blir dermed Fylkesreindrifststyret.

Distriktsstyret foreslås gitt retten til å inngå forlik, saksøke og saksøkes på vegne av reindrifstøtøverne i felles anliggender (§ 8-3 andre ledd).

Distriktsstyret skal også utarbeide bruksregler for distriktet (§ 9-2 første ledd). Bruksreglene innebærer at det blant annet fastsettes hvilke beiter den enkelte siida har rett til å bruk, herunder kalvingsland, flytteleier og parringsområder (§ 9-3 første ledd). Det skal fastsettes beitetid for siidaens adgang til de enkelte beiter (§ 9-3 tredje ledd). Reglene om beitebruk skal bygge på den tradisjonelle utøvelse av arealene og fremme rasjonelle bruksordninger. Rettigheter den enkelte siida har opparbeidet seg til beiter gjennom bruk skal respekteres ved utarbeidelsen av bruksregler (9-3 andre ledd).

Bruksreglene skal distriktsstyret utarbeide i samarbeid med distriktets siidaer (§ 9-2 andre ledd). Bruksreglene utarbeidet av distriktsstyret skal godkjennes av fylkesreindrifststyret (§ 9-2 første ledd). Hvis fylkesreindrifststyret ikke godkjenner de foreslåtte regler skal fylkesmannen bistå distriktsstyret med utarbeidelse av nye regler. Fører dette ikke frem, skal fylkesreindrifststyret utarbeide bruksregler for distriktet (§ 9-2 fjerde ledd).

Det er distriktsstyret som fastsetter øvre reintall for den enkelte sommersiida (§ 9-4 første ledd), og vintersiida/ annen gruppering som ber om at det fastsettes øvre reintall for dem (§ 9-4 andre ledd).

Oppsummering:

Komiteen konstaterer og anerkjenner siidaen. Videre foreslås en viss omfordeling av makt ved at større innflytelse overføres fra det offentlige til de private. Dette er en sunn utvikling.

Men som vi har sett foreslår komiteen et komplisert regelsett som skal regulere det som oppfattes som vintersiidaer og sommersiidaer. Om det er det ene eller andre bestemmes alt etter hvordan flokkene

blir sammenblandet. Etableringen av siidaer skal skje med utgangspunkt i det gamle jordbruksbegrepet ”driftsenhet” som heretter får benevnningen ”siida-andel”. Lovforslaget bygger på dette punktet ikke på samisk tradisjon og sedvane.

For første gang tas det sikte på å stoppe utviklingen med at siidaen får utvikle seg i en fri markedsdannelse som for eksempel på Indre Finnmark.

Det er verd å merke seg at mindretallsvernet festes til en klageordning til fylkesreindriftsstyret. Det kan stilles spørsmål om dette er tilstrekkelig.

7 Reindriftsiidaen sett i et selskapsrettslig lys

7.1 Innledning

Vi har gjennomgått utvalgte sider ved reindriftsiidaen som organisasjonsform for å gi innblikk i hva som særpreger denne formen for organisering. Vi har reist som problemstilling om samisk tradisjonell praksis fortsatt har plass i reindriften slik den utøves i dag. Vi har konkludert med at siidaen i nyere tid har blitt svekket, men at den fortsatt er levedyktig.

Det er vist at norske myndigheter har forpliktet seg til å sikre og utvikle samisk kultur. Dette gjelder også organisasjonsformen reindriftsiida. På tross av dette har reindriftnæringen blitt regulert etter organisatoriske prinsipper hentet fra norsk landbruksnæring.

I kap 3.4 ble deler av lovforslaget i NOU 2001 nr 35. gjennomgått. Det fremheves i utredningen som viktig at reindriftsiidaen skal få en plass i reindriftsloven. Det foreslås likevel at det som i dag benevnes som ”driftsenhet” skal fortsette under betegnelsen ”siida-andel”. Samisk reindrift skal fortsatt tuftes på et begrep hentet i norsk landbruk.

Vi tok i innledningen (kap.1) det utgangspunkt at reindriftssamene bør ha rett til selv å bestemme hvordan de ønsker å organisere sin næring. Regler om organisering av næringsdrift finner vi i selskapsretten. Vi vil i dette kapittel se reindriftnæringen og reindriftsiidaen i lys av selskapsrettslige prinsipper.

7.2 Sammenslutningsfrihet og avtalefrihet

Selv om det ikke direkte er uttalt i lovs form er sammenslutningsfrihet et grunnleggende prinsipp i norsk rett. Sammenslutningsfriheten kan således ikke innskrenkes, men prinsippet hindrer ikke lovgiver til i en viss grad å regulere og sette vilkår for organiseringen av sammenslutninger.

Borgernes frihet til å organisere seg som de selv vil, bygger igjen på prinsippet om avtalefrihet. I prinsippet kan altså norske borgere organisere sin næringsaktivitet slik de selv ønsker. Slik er det ikke

i reindriften. Her har norske myndigheter valgt å se bort fra samisk måte å organisere seg på og innført en tvungen organisasjonsform.

Som vist ovenfor er staten Norge forpliktet til å verne, styrke og videreføre samiske ordninger. Siidaen er det typiske eksemplet på institusjon eller ordning som staten burde være forpliktet å ta tilbørlig hensyn til. Man skulle derfor tro at det var statens plikt å gi samene frihet til å arbeide frem løsninger som de ville kjenne seg fortrolige med.

7.3 Spørsmålet om ansvarsenhet

Siida-ordningen fungerte uten særlig innblanding fra myndighetene frem til 1978-loven ble vedtatt. Hvordan var dette mulig?

Myndighetene hadde for det første ingen jordbruksinteresser å ivareta innenfor de store og ellers tynt befolkede områdene på Indre Finnmark. Vi har som nevnt valgt å se på siida-praksis på Indre Finnmark ut fra det faktiske forhold at reindriftssamene i dette området stort sett fikk fred for regulerende tiltak. De fikk dermed ordne seg i samsvar med egne skikker og tradisjoner. De hadde frihet til å bygge egne sammenslutninger. Siidaen ble stående sterkt.

Istedenfor driftsenhetsleder (eller innehaver av siidaandel) som ansvarlig enhet og bærer av rettighetene, utpekte 1933-loven den enkelte reineier (flyttlapp) som ansvarlig enhet (jf § 1, 2. ledd). De rein som flyttlappen kunne føre på beite var først og fremst hans egne, sin ektefelles, sine umyndige barns, og tjeneres rein (jf § 10, 1. ledd). Deretter kunne han ta inn slektingers rein. Videre kunne han ta ansvar for andres rein når eieren selv var forhindret fra å vokte sine dyr enten dette skyldtes sykdom, alder eller fattigdom (jf § 10, 2. ledd).

En ser at reindrifftsloven av 1933 åpnet for nødvendig fleksibilitet og tilpassing i næringen, samtidig som loven ikke hindret tilgang på arbeidskraft til næringen, som periodevis kan være svært arbeidsintensiv.

Historien har vist at det går an å ansvar til den enkelte reineier som enhet. Selv etter gjeldende 1978-lov knyttes ansvar for beiteskader ikke til driftsenheten, men til den enkelte reineier (jf reinl. §

25, første ledd og andre ledd). Det ville virke kunstig om man ellers i samfunnet skulle vegre seg mot pålegge ansvar direkte på eier selv om eierenheten er liten.

Da driftsenhetsordningen ble innført med reindriftenloven av 1978, skjedde dette uten noen prinsipiell drøftelse. Bak innføringen av driftsenhetsbegrepet lå det et ønske om å utvikle reindriften til en næring hvor aktørene hadde reindrift som eneyrke. Driftsenheten ble utformet som en juridisk/økonomisk enhet med forbilde i norsk landbrukspolitikk. Hensikten var å få frem bærekraftige enheter som kunne sikre familier akseptabel inntekt og levestandard. Det var den norske kjernefamilie som var malen. Man tok ikke hensyn til at det samiske baiki-systemet ofte består av en storfamilie. I mange samiske hushold var det voksne barn som kunne vise til at de levde av reindrift, gjerne som uspesialiserte utøvere. 1978-loven medførte at storfamiliene fikk flere driftsenheter innenfor samme hushold uavhengig av hvordan rettighetene hadde blitt etablert gjennom alders tid. På denne måten ble siida- og baikisystemet, som et allerede eksisterende system for drift- og familieorganisering, svekket.

Det gis ingen god begrunnelse i NOU 2001 nr 35, utover at man mener seg bundet av det bestående system, for hvorfor man fortsatt vil beholde driftsenhetsbegrepet.

Med de muligheter for kontroll som finnes i dag med for eksempel regelmessige reintellinger, er det etter vårt syn ikke vanskelig å føre kontroll med den enkelte reineier, både hva gjelder antall dyr og ansvarsforhold. Pålegg om evt. reintallsreduksjoner vil enkelt kunne gis til enhver reineier. Overholdelse av beitetider kan sanksjoneres på samme måte med pålegg til aktuelle utøvere. Med hensyn til beiteskader ville det ikke bli noen endringer.

Det burde således være fullt ut praktisk mulig å knytte plikter og rettigheter opp mot den enkelte reineier som ansvarsenhet. Dette vil gjelde uansett om siidaen skulle veksle som følge av at nye avtaler ble inngått.

7.4 ”Det indre selskap” og andre selskapsformer som er regulert i selskapsloven av 21. juni 1985 nr 83

Det indre selskap faller inn under selskapsloven (heretter ”sel”). Dette kommer formelt frem av definisjonen av selskap i § 1-2 første ledd bokstav a som igjen viser til bestemmelsen om lovens alminnelige virkeområde i §1-1 første ledd.

Sel. § 1-2 1pkt c definerer indre selskap som ”et selskap som ikke opptrer som sådant overfor tredjemenn”. Som selskap regnes organiseringen når økonomisk virksomhet utøves for to eller flere deltageres felles regning og risiko og minst en av deltagerne har et ubegrenset personlig ansvar for virksomhetens samlede forpliktelser. Det ubegrensede ansvar kan deles mellom to eller flere, slik at de til sammen hefter for virksomhetens samlede forpliktelser (sel. §1-2 1 pkt a og § 1-1 første ledd).

Det indre selskap har ikke noen egen rettssubjektivitet (§ 2-1 2 ledd). Det betyr at det indre selskap som sådant ikke har rettigheter eller forpliktelser. Det er deltagerne som er rettssubjekter. Om det konkret er en eller flere deltagere i fellesskap som har rettigheten eller forpliktelsen, må avgjøres ut fra omstendighetene. Det er altså deltagerne og ikke det indre selskap som har partsevne. Det innebærer at stevning og dom må lyde på deltagerne, at selskapet ikke har eget verneting og at tvangsgrunnlag ikke kan erverves i forhold til selskapet. I forhold til forvaltningsmyndighetene er det deltagerne, og ikke selskapet, som regnes som parter.

At det indre selskap ikke kan ha selskapsforpliktelser gjør det nødvendig med et unntak i sel § 2-4 fjerde ledd fra hovedregelen i første ledd om at alle deltagerne svarer en for alle og alle for en. Dette oppnås ved at det gis adgang til å avtale annen løsning enn det hovedregelen går ut på. Mens det for ansvarlige selskaper er nødvendig for å kunne påberope seg en slik selskapsavtale ovenfor godtroende tredjemann at avtalen er registrert i foretaksregisteret, er en slik avtale for det indre selskap gyldig ovenfor godtroende tredjemann uten noen form for registrering.

Det er også gjort unntak fra lovens alminnelige regler om deltagerens representasjonsrett ved at sel. § 2-21 som deklarasjonsregel bestemmer at deltager i indre selskap ikke representerer selskapet eller de øvrige deltagerne.

For å opprette et indre selskap er det ikke nødvendig med noen skriftlig selskapsavtale slik som for ansvarlige selskaper (sel. § 2-3 1 ledd). Når det gjelder registrering i foretaksregisteret skal ikke selskapet som sådant registreres. Deltager som er en juridisk person, trenger ikke registrere selskapsandelen fordi andelen i det indre selskap inngår i deltagerens samlede virksomhet. Er deltagerne fysiske personer kan hver deltakers andel regnes som enkeltmannsforetak og dermed være registreringspliktig etter foretaksregisterloven § 2-1 første ledd nr 5. Dette vil ikke være nødvendig dersom det drives handel med dertil innkjøpte varer eller at foretaket sysselsetter mer enn 5 fast ansatte i hovedstilling. Dersom det indre selskap registrerer seg i foretaksregisteret vil dette kunne tolkes som at det er tale om et ansvarlig selskap, jf. at indre selskap er definert som et selskap som ikke opptrer som sådant ovenfor tredjemann.

Det indre selskap er ikke et eget skattesubjekt. Det er heller ikke regnskapspliktig etter regnskapsloven, men den enkelte deltager kan bli regnskapspliktig som følge av sin deltagelse.

Etter dette fremstår det indre selskap som en selskapsform hvor det vesentligste er relasjonene mellom partene og hvor deltagerne utad opptrer i eget navn.

Det indre selskap (IS) reguleres av selskapsloven (jf. sel § 1-2, bokstav c), men er spesielt ved at det ikke fremstår som sådant overfor tredjemann. Selskapet er usynlig i forhold til omverdenen. Den enkelte deltaker står på egne ben i forhold til det offentlige, som f.eks. skattemyndighetene, og i forhold til andre private avtalepartnere. Samarbeidet er internt mot felles målsetting. Samarbeidet kan f.eks. gå ut på å koordinere oppdrag, kanalisere klienter, rekruttere arbeidskraft, felles bruk av dataanlegg, kontorlokaler m.v. Selskapsformen er særlig hensiktsmessig når det kreves investeringer, fagkunnskap eller andre bidrag som en enkelt eller noen få deltakere alene ikke kan mestre for å nå fellesskapsformålet. De forskjellige indre selskaper kjennetegnes gjerne ved navn som interessentskaper, konsortier, joint ventures, pools, syndikater, partnerships o.l. Eksempler på

fellesskapsprosjekter kan være konstruksjon av veier, tunnelgjennomslag, forretningsbygg, servicetjenester som samarbeidende advokatkontorer m.v. For å gjennomføre et prosjekt kan f. eks. en bank stå for finansieringen, et ingeniørfirma for de tekniske beregninger, et arkitektfirma for nødvendige tegninger, et eiendomsmeklerfirma sørger for tomtegrunnen osv. Fellestrekket er at samarbeidet er internt, og at fellesskapet ikke utad fremstår som en organisert enhet. Den enkelte representerer kun seg selv i forhold til omverdenen.

Når selskapsformen er avtalebasert, løses interne konflikter med utgangspunkt i avtaletolkning.

I likhet med det indre selskap er siidaen usynlig i forhold til utenverdenen. Samarbeidet skjer internt mellom deltakerne mot felles mål og for felles interesser. Arbeidsoppgavene med reinen er omfattende og krever økonomisk og arbeidsmessig felles innsats. For siidaens vedkommende er beiteområdet og flytteveiene felles. Siidamedlemmene har felles interesser av å foreta merking av dyrene, flytting og slakting m.m. De har videre felles interesser av å beskytte eget siidaområde, egne beiter og flokken mot utenforstående og konkurrerende siidaer. De har også felles interesser av å holde flokkene atskilt fra øvrige siidaer så lenge som mulig. Interessefellesskapet (avtafefellesskapet) som holder siidaen sammen, går ikke i oppløsning selv om flokkene skulle blande seg med flokker tilhørende andre eiere og siidaer.

Siidaens interesser består videre i å føre gjensidig kontroll med andre grupper. Utad står den enkelte siidadeltaker på egne ben i forhold til det offentlige og andre private. Siidadeltakeren fører sitt eget regnskap, representerer seg selv i forhold til reindriftsforvaltningen, mv. I forhold til avtakere av kjøtt og andre produkter kan han/ hun inngå private avtaler. Det samme gjelder kjøp av personlig utstyr som snøscootere, terrengmotorsykler osv.

Samlet må man kunne si at selskapslovens regler om det indre selskaps forhold utad passer godt på reindriftsiidaen.

7.5 Fordeling av gevinst og tap i reindriftsiidaen og det indre selskap

"Fellesskapet" som instrument til å fordele vinning og tap er vel kjent innenfor all næringsvirksomhet. Fellesskapet betegnes gjerne som "selskap" når det faller inn under selskapslovgivningen. Et viktig kriterium for å fastslå at det er et selskap er at gevinst og tap fordeles på deltakerne. Den mest kjente selskapsformen er aksjeselskapet. Det har begrenset ansvar for deltakerne og reguleres av aksjeselskapsloven av 4. juni 1976 nr 59. Andre vanlige selskapsformer er selskaper med delt deltakeransvar (DA) og selskaper med ubegrenset personlig deltakeransvar (ANS) som reguleres av selskapsloven av 21. juni 1985 nr 83

I reindriftsiidaen eier hver reindriftsutøver sine egne rein. Siidapartners rein utgjør til sammen siidaens reinflokk. Hver reindriftsutøver henter sitt økonomiske utbytte fra egne individuelt merkede dyr. Dette innebærer at reindriftsiidaen atskiller seg fra selskapsretten ved at siidaens årlige gevinst eller tap ikke legges i en fellespott for prosentvis fordeling. Men heller ikke dette gjelder unntaksfritt. Til tross for reindriftslovens klare utgangspunkt om at utbytte av umerket rein skal tilfalle reindriftsfondet (jf reinl. § 16, tredje ledd, jf § 32, første ledd), er praksis i mange områder at utbyttet fordeles blant reieneierne (siida-deltakerne) i siidaen i forhold til reinantall. Likeledes fordeles erstatningsutgifter for reinskader på den enkelte i henhold til dyretall, jf reinl. 25 femte ledd. På disse begrensede områdene er reindriftsiidaen allerede i overensstemmelse med det selskapsrettslige system.

Som i selskapsretten vil siktemålet for alt samarbeid mellom siidapartnere være å øke det felles utbytte av driften. I sin struktur har samarbeidet innenfor siidaen derfor betydelige likheter med det samarbeidet som skjer mellom partnere som driver sammen innenfor en selskapsrettslig konstruksjon.

7.6 Beslutninger sett i reindrifts- og selskapsrettsperspektiv

Hovedregelen etter sel. § 2-12 nr 1 annet punkt er at beslutninger må vedtas enstemmig. Til den daglige drift kan det ansettes en daglig leder (sel. § 2-18) Daglig leder kan gis retningslinjer og pålegg som han / hun plikter å følge opp.

I reindriftsiidaen kan som tidligere nevnt beslutninger deles inn i herding- og husbandry nivå. Beslutninger på herdingnivå angår beslutninger av felles karakter, mens beslutninger på husbandrynivå dreier seg om den enkelte utøvers disponering av egen økonomi.

Den enkelte utøvers beslutninger om egne rein er i denne sammenheng uproblematisk. På herdingnivå vil isit stort sett ha det avgjørende ord. For å beholde autoriteten må han imidlertid ta hensyn til siidapartners vilje. Isit kan sammenlignes med daglig leder i selskapsretten. I den daglige drift må han søke fellesviljen og ta beslutninger ut fra denne. Han vil bli avsatt dersom han tar beslutninger på tvers av deltagernes vilje.

Oppstår uenighet i en reindriftsiida vil man normalt snakke sammen til man blir enige. Medlemmene av siidaen vil være sterkt motivert for å bli enige. Utgangspunktet er at man trenger hverandre for å lykkes i reindriften. Det indre selskap bindes sammen av et skriftlig avtaleverk. Siidaen bindes også sammen av avtaler, men muntlige sådanne. Slektskapsbånd er gjerne limet som gjør at avtalene holdes og binder siidaen som et indre selskap.

Den enkelte reineier vil i siste instans være avhengig av de andre siidamedlemmenes velvilje dersom han ønsker å lykkes i reindriften. Den enkelte utøver har altså gode grunner for å stille seg slik at han er sikker på de andre medlemmenes lojalitet.

Man kan på denne bakgrunn si at beslutninger på herdingnivå fattes ved enstemmighet i reindriftsiidaen. Hovedregelen ved beslutninger er altså den samme i reindriftsiidaen som for ansvarlige selskaper i selskapsretten.

Det er intet i veien for at deltagerne i et indre selskap lager vedtekter som bestemmer at visse beslutninger kan treffes ved flertallsvedtak. Dette kan også tenkes i reindriftsiidaen. Et eksempel kan f.eks. være når siida-isit skal velges ut.

Det kan være at en utøver finner at hans vilje blir overstyrt i en slik grad at utøveren ikke lenger ønsker å være medlem av siidaen. Det kan f.eks. tenkes at siidadeltaker ønsker å anskaffe transportabelt slakteri, men ikke får enstemmighet for dette. Utøveren har da to valg, enten å godta at

han/ hun ikke får viljen sin, eller å bytte siida. For å kunne skifte siida er han avhengig av å ha forbindelser i andre siidaer slik at han får innpass. Selskapsretten har i slike tilfeller regler om uttreden (sel. § 2-33). Den enkelte kan med øyeblikkelig virkning kreve utløsning dersom han/ hun er blitt overstemt i et vesentlig spørsmål.

Siidaens tradisjonelle fleksibilitet med hensyn til konstituering er tidligere trukket frem som ett av de pré siidaen har som organisasjonsform. Ved at man etter reindriftsloven av 1978 § 4, fjerde ledd første pkt trenger samtykke fra områdestyret for å flytte til et nytt distrikt, er det i praksis nærmest umulig å tre ut av en siida dersom uenighet oppstår. Eneste praktiske mulighet for utrederen i dag er å slutte med reindrift og dermed risikere utestengning fra det samiske reindriftsamfunnet. Fordi det er vanskelig for den enkelte utøver å skifte siida, kan konfliktnivået i siidaene i våre dager være høyere enn tidligere da uttreden i vesentlig grad er vanskeliggjort i lovs form (jf reinl. § 4 fjerde ledd).

Det kan danne seg "leirer" i en siida. Hvis to grupperinger over tid kommer på kollisjonskurs kan løsningen være en deling av siidaen. Hvis topografien tillater det, kan de to grupperingene danne nye siidaer på den gamle siidaens beiteområde. Selskapsretten vil i slike tilfeller ha regler om avvikling (sel. § 2-37). Den enkelte har rett til å kreve oppløsning hvor tungtveiende grunner gjør dette rimelig. Hvis en reindriftsiida deles opp i to nye siidaer kan dette sees på som et spesialtilfelle av oppløsning hvor det skjer naturaldeling av aktiva mellom de to grupperingene.

Dersom man tenker seg at den enkelte siida-partner har en ideell andel av siidaen, som bestemmer utøverens innflytelse når beslutninger tas, blir spørsmålet etter hvilke prinsipper den enkeltes innflytelse skal beregnes. Man kan gi hver enkelt siida-partner likt antall stemmer. Man kan også gå ut fra hvor lang tid den enkelte eller dennes slekt har drevet reindrift i området.

Det vanlige ellers er at den enkelte gis innflytelse gjennom innskutt risikokapital. I reindriftsvirksomhet vil risikokapitalen være reinen den enkelte eier. Man kan da spørre om hver siida-partner bør gis innflytelse etter reintall når det skal tas beslutninger. Antallet stemmer den enkelte måtte ha, kan revideres periodevis på grunnlag av antall telte rein (vareopptellingen).

Innflytelse etter hvor stor reinflokk den enkelte deltager praktiseres i noen grad blant reindriftssamene. Den enkelte reineier vil måtte ta konsekvensene av beslutningenes godhet etter hvor mye risikokapital han har skutt inn (i form av rein). Det er da også rimelig at hans mening bør tillegges tilsvarende vekt når beslutningene tas.

Det er imidlertid klart at også andre momenter vil være avgjørende for hvilken innflytelse den enkelte utøver har. Det vil være avgjørende hvilket omdømme den enkelte har. Hvilke kunnskaper den enkelte har og hvor dyktig han er, vil bli vektlagt av de andre siida-medlemmene. Ressurser som f.eks. den enkeltes sosiale nettverk kan også ha betydning.

Vi ser det også slik at mindretallsvernet kunne blitt betydelig styrket dersom konfliktene kunne løftes fra ”vedtaksnivå” til løsninger basert på avtaletolkning. En ville da få et kjent regelverk og praksis å forholde seg til.

7.7 Spørsmålet om omsettelighet

Vi har tidligere drøftet norske myndigheters vilje til å anerkjenne reindriftsutøvernes rettigheter til beiteområdene. Rettspraksis har ment at beiteretten er av kollektiv natur, slik at det er reindriftsnæringen som er innehaver av retten. Dette ble slått fast i Røssåga-dommen (Rt. 1975 s 1029), og Høyesterett har ikke senere tatt uttrykkelig avstand fra dette. I Seiland-dommen (Rt 2000 s 1578) ble imidlertid en enkelt siida tilkjent erstatning for inngrep i siidaens område. Mens rettspraksis tidligere har vurdert hvor tyngende inngrepet var ut fra reinbeitedistriktets samlede arealer, ble det i Seiland-saken tatt utgangspunkt i at den enkelte siida ikke kan benytte andre siidaers område. Under vurderingen av om tåleplikten var overskredet vurderte Høyesterett hvor tyngende inngrepet var for den berørte siidaen, ut fra de beiteområder siidaen hadde rett til å bruke. Høyesterett har altså ”i gjerning” gått bort fra utgangspunktet om at beiteretten er av kollektiv art.

Vanlig tenkning når det gjelder sivilrettslige rettigheter er at rettigheten er av individuell karakter, hvor den enkelte eller den gruppe som har brukt området er innehaver av retten. Når rettspraksis har regnet beiteretten som å være av kollektiv natur, kan dette tolkes som at man ut fra tidligere tiders syn på samer ikke har vært villige til å godta at reindriftssamer kunne ha individuelle rettigheter.

Når reindriftssamene over tid har blitt behandlet av norske myndigheter som om beiteretten er av kollektiv karakter, vil det være naturlig at dette synet delvis også har festet seg blant samene. Reindriftssamene har innrettet seg ut fra dette. En konsekvens er at enkelte har tatt seg til rette på andre siidaers områder med den begrunnelse at retten er kollektiv.

Som følge av dette er det for mange reindriftssamer blitt vanskelig å forestille seg beiteretten som en vanlig individuell sivilrettslig rettighet. For individuelle sivilrettslige rettigheter er regelen at retten er omsettelig. Når beiteretten over lang tid ikke har blitt regnet for å ha noen økonomisk verdi, vil mange reagere på tanken om beiterett som et omsettelig gode.

Vi har sett at rettspraksis er tvilrødig i synet på beiteretten. Man regner som utgangspunkt retten for å være av kollektiv karakter, men godtar likevel at retten kan være individuell. Rettssituasjonen kan dermed oppfattes som paradoksal. Konsekvensen er at situasjonen blir uklar og at det hersker usikkerhet med hensyn til hvilke regler som egentlig gjelder.

For å dra klare linjer kan det være hensiktsmessig å tenke seg et scenario på hvordan situasjonen blir dersom man fullt ut anerkjenner beiteretten som en sivilrettslig rett hvor den enkelte reindriftssame eller siida er rettighetshaver.

Dersom en siida anerkjennes som innehaver av retten til å beite på det område det over tid har brukt, vil den enkelte siidapartner være innehaver av en ideell andel av denne beiterett. Etter vanlig tenkning i privatretten vil denne ideelle retten være omsettelig. Omsettelighet er en rettighet i tråd med ILO-konvensjon nr 169 art 17 nr 1. Som nevnt ovenfor (kap 2.2) har staten forpliktet seg til gjennom tiltak å sørge for gjennomføring av bestemmelsene i konvensjonen, jf for eksempel art 2, nr 2b. Overdragelse og omsettelighet av rettigheter er i samsvar med gamle reindriftsamiske sedvaner, jf. pkt. 3.2 ovenfor.

Det er vanlig i selskapsretten at den enkelte deltakers relative andel regnes ut fra innskutt risikokapital. Risikokapitalen i reindriften vil være den enkelte utøvers reinflokk. Siidapartners andel

av siidaens beiterett må da beregnes ut fra det antall rein den enkelte har, gjerne som et gjennomsnittstall (sml. prinsippet i skatteloven av 23. mars 1999 nr 14 § 14-82).

Praktisk er det fullt mulig å gjennomføre innføring av ideell andel av siidaens beiterett. De respektive siidaers eksklusive vinterbeiter (utstrekning og areal) vil kunne registreres med opplysninger om antall deltakere (registrerte reinmerker) og antallet rein. Et slikt register kan danne grunnlaget for fremtidig omsetning av rettigheter i siidaen.

Selskapsloven gir deltakerne stor frihet til å avtale hvordan man ønsker at reglene om overdragelse skal være. Det gis noen deklarasjoniske (fravikelige) regler. Dette innebærer at dersom de regler som gis ikke passer deltakerne, kan de i stor utstrekning avtale regler de synes passer bedre.

Selskapsloven § 2-28, første ledd gir som deklarasjonisk regel at deltageren kan selge sin selskapsandel til ny eier dersom de øvrige deltakere samtykker. Dette innebærer at den siida-partner som vil ut, er avhengig av at de andre partnerne godtar kjøperen. Dette er i overensstemmelse med virkeligheten i reindriften. Samarbeidet mellom siida-medlemmene er så tett at et medlem som ikke godtas av de andre medlemmene i praksis ikke vil ha noen mulighet for å klare seg i siidaen. Etter selskapsloven gjelder det ikke noe unntak fra regelen om at det er nødvendig med godkjenning fra de øvrige deltakerne dersom deltakerens barn ønsker å overta andelen. Slik er det også i reindriften. Selv om det er vanlig i reindriften at ett av siidapartners barn overtar, er det også i siidaen slik at barnets overtakelse skjer med de andre medlemmenes aksept.

Det er etter selskapsloven § 2-29, første ledd mulig å avtale at siida-deltakerne har rett til å selge sin andel, men at de andre deltakerne har forkjøpsrett. Hvis flere ønsker å benytte forkjøpsretten, må fordelingen skje slik at styrkeforholdet bevares.

Forhold som samarbeidsproblemer, sykdom, utdanning eller annet som gjør at livssituasjonen kan forandres, kan dermed medføre at den enkelte reindriftsutøver får behov for å tre ut av samarbeidet. Etter selskapsloven § 2-32 har denne rett til å tre ut mot innløsning fra de andre deltakerne. I visse tilfeller kan den som trer ut kreve innløsning straks. Dette vil gjelde f.eks. dersom deltakerens

rettigheter vesentlig er blitt krenket, eller han/ hun er blitt overstemt i vesentlige spørsmål. Ellers må deltaker som vil ut, gi de andre deltakerne 6 måneders skriftlig varsel.

På den annen side kan det oppstå situasjoner som gjør at fellesskapet kan få behov for å utelukke en deltaker som ikke lenger samarbeider eller ivaretar sin del av driveplikten. Dette vil kunne skje ved at vedkommende løses ut. Selskapsloven §2-36 hjemler en slik adgang. Vilkårene for å utelukke en deltaker er strenge. Man har i dag hjemmel som gir reindriftsforvaltningen rett til å fatte vedtak om utelukkelse i reinv. § 20. fjerde ledd. En privatrettslig regel av samme innhold innebærer derfor ingen særlig forandring.

Dersom man innfører et system hvor hver siidapartner eier en siidaandel som består av hans reinflokk og hans ideelle andel av rettighetene til beiteområdet, vil man kunne gi den enkelte siidadeltaker mulighet til å pantsette sin siidaandel. Det må i tilfelle utarbeides regler som må tilpasses panteloven med hensyn til hva som vil skje dersom panttaker må tiltre pantet. Det synes klart at det må utarbeides regler for hvor lenge panttaker kan drive, før det hele må avvikles.

Hvis siidapartneren går konkurs vil dette ikke få annen betydning for fellesskapet enn at boet trer inn i stedet for vedkommende reineier. Det bør kunne avgrenses hvor lenge boet kan drive næringsvirksomhet før det må avvikles.

Både i pante- og konkurssituasjonen vil panttaker/ boet gjøre forsøk på å omsette deltakerandelen. Hvis siidaen ikke godtar erververen, må andelen løses ut og fordeles på gjenværende deltakere.

Det er vanlig at det finnes regler for oppløsning av selskaper. Som regel er det slik at man som hovedregelen krever at deltagerne er enige for at oppløsning skal kunne skje. Men det kan tenkes at behov kan oppstå dersom deltakers rett blir vesentlig krenket og uttreden ikke er rimelig. (sml. sel. §2-37). Dersom selskapsrettslige regler gjøres gjeldende i reindriften, vil resultatet kunne bli at siidaen avvikles og at siida-området kan overdras til andre grupper av reindriftsamer.

Felles gjeld og eiendeler kan gjøres opp etter hvilke prosentvis andel den enkelte har. Dersom forholdene ligger til rette for dette, og det oppnås enighet, kan oppløsning praktisk skje ved at hver enkelt tar ut naturalia.

Prissettingen ved overdragelse av en individuell rettighet avgjøres etter privatrettslig tankegang gjennom avtale. Normalt vil prisen være det markedet er villig til å gi. En eventuell kjøper vil gi et bud som avspeiler at vedkommende, i tillegg til å forsvare driftsutgifter og ha et anstendig utbytte, skal betjene lånet han tar opp for å kjøpe seg inn. Dette vil gi et klart tak for markedsverdien av en ideell andel av en beiterettighet. Etter reinl. § 3 kan bare personer av samisk ætt som er bosatt i Norge drive reindrift. Omsetningsverdien av beiteretten vil preges av at antall potensielle tilbydere er begrenset. Det er vanlig at de som etablerer seg i en reindriftsiida er opptatt blant en personkrets som er i nær slekt eller har nære relasjoner til siidamedlemmene. Kretsen av tilbydere vil derfor i praksis ikke bli særlig stor. Dette vil legge ytterligere en demper på omsetningsverdien av beiteretten.

Dersom et siida-medlem uten vederlag ønsker å gi bort sin reinflokk og ideelle andel av siidaens beiterettigheter, f.eks. til et av barna, vil han fritt kunne gjøre dette uten hinder av arveretten. Dersom siida-medlemmet dør, skal barna etter arveloven ha 2/3 deler av arven med lik part på hvert barn. Reinflokken og den ideelle del av siidaens beiterettigheter vil da inngå i dødsboet. Dette innebærer at den av barna som overtar driften vil måtte løse ut de andre arvingene for den verdi som overstiger det han selv mottar i arv.

I tillegg til verdien av selve beiteretten vil en godt drevet siida gjerne ha satt opp ulike anlegg av økonomisk verdi. Dette kan være gjerder, gjeterhytter, flyttbare slakterier, felles motorkjøretøy osv. Siida-medlemmene vil i hvert fall delvis ha bidratt med egne midler og ikke minst arbeidskraft for at fellesskapet skal kunne disponere disse innretningene. Også her vil prisen ved overgang av en ideell andel bestemmes ved avtale hvor avtalepartnerne ser hen til markedsverdi.

En mye brukt forklaring på utbeitingen av Finnmarksvidda er metaforen ”almenningens tragedie”. Teorien går ut på at dersom ingen har eksklusive rettigheter til området, så vil alle brukere utbytte resursene hurtigst mulig og helst før konkurrentene rekker det. Det som er rasjonell bruk for den enkelte, fører på sikt til at man ødelegger det ”felles” beiteområdet. Dersom retten til eksklusiv bruk

av siida-området anerkjennes, vil den enkelte siida ha rasjonell grunn til å holde høy kvalitet på eget beiteområde. Motivasjonen til å holde høy kvalitet på eget område vil styrkes ytterligere dersom beitene har økonomisk verdi for den enkelte reineier.

Ved gjeninnføring av avtalefrihet vil muligheten for å endre siidaens sammensetning øke. Dette vil styrke siidaens fleksibilitet som organisasjon med hensyn til konstituering og omstrukturering, og ikke minst, gi reindriftssamene aksept for noe de vil kjenne igjen som sitt eget.

7.8 Sammenslutningsfrihet og avtalefrihet som element i reindriftskulturen

Dersom man ukritisk anvender norske rettsinstitutter på samiske forhold, kan resultatet kunne bli at tradisjonell praksis ”overkjøres” av de nye reglene. Når det gjelder rettsinstituttet ”alders tids bruk” har Høyesterett med Svartskog-saken (Rt. 2001 s. 1229) og Selbu-saken (Rt. 2001 s.769) lagt seg på en linje hvor man søker å tilpasse rettsinstituttet til den samiske kulturs egenart (se ovenfor kap 5.1.3.2).

Høyesterett signaliserte med dette en åpenhet for å tilpasse norsk rett til samiske forhold.

Vi har sammenlignet reindriftsiidaen med rettsinstituttet ”indre selskap”. Bortsett fra at deltakerne i reindriftsiidaen i hovedsak ikke driver for felles regning og risiko, har reindriftsiidaen store likheter med det indre selskap.

I forholdet utad opptrer verken det indre selskap eller reindriftsiidaen som et eget ansvarssubjekt.

Innad kan man se reindriftsiidaen som en organiseringsform som blir holdt sammen gjennom avtale. Det hersker en ikke uttalt enighet blant siidadeltakerne om hva det innebærer å ha reindriftsiida sammen. Selskapsformen ”indre selskap” gir stort rom for at man gjennom avtale kan tilpasse organiseringen til de spesielle behov og forhold man måtte ha. Man kan i dette lys se på reindriftsiidaen som et indre selskap, hvor spillereglene innad er avtalt gjennom en ikke uttalt enighet mellom siida-medlemmene. På denne måten kan avtalefriheten anvendes til å opprettholde samisk

kulturell praksis. Når avtaler skal gjøres, vil siida-deltakernes ståsted være avgjørende for hva som føles som naturlige og hensiktsmessige avtaleløsninger forankret i egen kultur.

De retningslinjer for organisering av reindriftsamisk næringsvirksomhet som her er trukket opp, ligger nærmere samisk tradisjon og tankegang enn det mønster som til stadighet kopieres fra norsk landbruk.

Når det gis fasttømrede regler for hele landets reinbeiteområdet, slik det er foreslått for siidaen i NOU 2001 nr. 35, vil eventuelle uheldige sider av regelverket ramme hele reindriftslandet. Dersom man istedenfor lar reindriftssamene selv bestemme organiseringen gjennom den alminnelige avtalefrihet, vil det at enkelte lager uheldige arrangementer ikke ramme reindriftsnæringen som sådan. Hvis man lar utøverne selv bestemme organiseringen ad avtalerettslig vei, vil også fallhøyden for næringen bli mindre

Selskapsformen "indre selskap" er et rettsinstitutt som over tid har vist seg fungibelt i næringslivet. Man ser i Svartskog-dommen og Selbu-dommen at Høyesterett bevisst anvender norske rettsinstitutter, men med den tilpasning som er nødvendig på grunn av samisk egenart.

Høyesterettsdommer Matningsdal, som var førstvoterende i sakene, utdypet tanker om dette i et foredrag på en konferanse om samisk selvbestemmelse ved Universitetet i Tromsø 28.februar – 1. mars 2002. Han mente at det var hensiktsmessig å anvende norske rettsinstitutter på samiske forhold framfor å utlede nytt regelverk ut fra folkeretten. Matningsdal betonte fordelene med at norske borgere kjenner de norske rettsinstitutter og lett vil forstå disse, når de med den nødvendige tilpasning, anvendes på samer. Man unngår på denne måte anklager om at samer særfordeles. Hvis man følger denne tanken ser man lett det rimelige i at samiske reindriftsutøvere bør ha samme selvbestemmelsesrett som næringsdrivende ellers har i samfunnet.

Etter den gjennomgang som her er gjort av reindriftens rettsgrunnlag, mener vi det fortsatt er på sin plass å hevde at samer bør komme opp på det samme rettighetsnivå som norske borgere ellers.

Norske rettsinstitutter må tilpasses slik at de blir forstått ut fra samiske skikker og tradisjoner. Norges Høyesterett har beveget seg i denne retningen. I Svartskogsaken var det dominerende inntrykket at oppsitterne bare hadde tenkt bruksrett. Spørsmålet var om dette hindret at oppsitterne kunne anses å ha ervervet eiendomsrett. Førstvoterende konstaterer på side 1252 at samene med sin kollektive resursutnyttelse ikke har samme tradisjon for å tenke på eiendomsrett som den øvrige norske befolkning. Han uttalte videre at:

”Skulle det hindre rettserverv ved alders tids bruk at det finnes flest eksempler på at de har talt om bruksrett, ville deres rådighetsutøvelse, som i innhold tilsvarer utøvelse av eiendomsrett, bli satt i en ugunstig særstilling i forhold til befolkningen for øvrig”

Det samme må gjelde i reindriftssamfunnet. Selv om reindrifftsutøvere ikke har vært orientert mot norsk selskapsrett og anvendt uttrykk hentet fra denne, har de i innhold praktisert sin næringsvirksomhet på en måte som vesentlig ligner på det indre selskap. Reindriftssamene kan således ikke ha mistet retten til å selv organisere sin næringsdrift i siidaer basert på avtaler selv om de ikke har uttrykt sin praksis i selskapsrettslige termer.

8 Avhandlingen i sammendrag

Avhandlingen bygger på grunnleggende prinsipper

- a) om at reindriftssamene har rett til å utvikle sin egen kultur (kap. 2).
- b) at rettsgrunnlaget er alders tids bruk, som er et sivilrettslig rettsinstitutt (kap. 5)
- c) at det eksisterer avtalefrihet og organisasjonsfrihet (kap. 7).

Ut fra dette rettslige ståsted og det faktum at reineierne er private næringsdrivende, må det videre kunne legges til grunn at det må gjelde avtale- og organisasjonsfrihet her som ellers. Noe annet ville være å forskjellsbehandle reindriftssamene negativt i forhold til andre næringsdrivende.

Myndighetene har, som vi har påvist (kap. 4), vært særlig opptatt av å begrense reindriftens omfang for ikke å forstyrre jordbruket, som har vært vurdert til å være bedre berettiget som samfunnsinteresse. Vi har sett på siida-praksisen på indre Finnmark. Dette er gjort fordi myndighetene her ikke har vist reindriften tilsvarende interesse som andre steder der jordbruket og reindriften har konkurrert om det samme ressursgrunnlaget. Forvaltningen på indre Finnmark har i stor grad skjedd etter retningslinjen ”indre selvjustis”. Dermed har reindriften fått organisere seg etter eget ønske. Siidaen har derfor fremstått som særlig aktiv og synlig i disse områdene.

Vi har sett at siidaen bygger på gjensidige avtaler mellom utøverne. Disse avtalene fortsetter å gjelde selv om flokkene blir sammenblandet, enten frivillig eller ufrivillig. Siidaen fremtrer som sådan ikke utad. Den enkelte reineier i siidaen står på egne ben i forhold til det offentlige og andre private. Det som binder siidaen sammen, er arbeidet mot felles mål og for felles interesser. Siida-fellesskapet fordeler gjerne utbyttet av umerket rein på en organisert måte, og deltakerne svarer for risiko og ansvar for reinbeiteskader i henhold til innskutt risikokapital, som er den enkeltes andel av reinflokken. Dette har fått oss til å konkludere at reindriftsiidaen er en organisasjonsform som i betydelig grad likner selskapsformen kalt ”det indre selskap”.

Avtalefrihet og sammenslutningsfrihet er begreper som ellers vurderes høyt. Når man ser at siidaen bygger på avtaler reindriftsutøverne imellom, innebærer dette at det har vært bedrevet mye juss i form av avtalerett på vidda. Denne avtalepraksis må ha samme krav på respekt fra norske myndigheter som når avtaler ellers inngås mellom private aktører.

I denne sammenheng fremstår distriktet som et fremmedelement som tjener mest til styringsinstrument for norske myndigheter. Distriktet har som organisasjonsform trekk vi finner igjen i foreningsretten. Reglene om foreninger passer i utgangspunktet ikke på næringsdrift.

Vi har konkludert med at reindriftsamene har krav på frihet til å få utvikle organiseringen av samarbeidet slik det ut fra omstendighetene er hensiktsmessig for den enkelte når dette ikke støter an mot grunnleggende rettigheter i norsk rettsorden eller mot menneskerettighetene.

Myndighetene plikter å legge forholdene til rette for en slik utvikling.

9 Litteraturliste og kilder

9.1 Offentlige utredninger og lovforarbeider

Inds.O. IV 1882

Indstilling av 1904

Innstilling 1966 fra Reindriftslovkomitéen av 1960

Konstitusjonskomiteen innstilling til 1833-loven

NOU 1984 nr 18 : "Om samenes rettsstilling"

NOU 2001: 35: "Forslag til endringer i reindriftsloven".

Ot.prp nr 28 - 1932

Ot.prp nr 24 (1977-78)

Ot.prp nr 28 (1994-95)

Ot.prp nr 8 (1976-77)

Ot.prp nr 9 (1976-77)

St.meld nr 28 (1991-92)

Utkast fra riksadvokat Kjerschow, 1932

9.2 Litteratur

Bjørklund/ Brandenberg (1981): **Samisk reindrift- norske inngrep: om Alta-elva, reindrift og samisk**

Boe, Erik. (1996: **Innføring i juss**, Tano Aschehoug, Oslo

Eckhoff, T. (1993):**Rettskildelære** 3. utgave, Tano, Oslo

Fjellström, P (1985): **Samans samhälle i tradition och nutid**. Stockholm

Gjessing, G (1954): Changing Laps. A Study in Culture Relations in Northermost Norway. **Monographs on Social Anthropologi 13**, London

Ingold, T. (1980): **Hunters, pastoralists and ranchers. Reindeer economies and their transformations**. Cambridge University Press: Cambridge

Kalstad, J.K.H. (1997): **Reindriftpolitikk og samisk kultur- en uløselig konflikt. En studie av reindriftilpasninger og moderne reindriftpolitikk**. Dr. gradsavhandling ved Tromsø Universitet 1997.

Lundmark, L.(1982): **Uppbörd, utarmning, utveckling. Det samiska fångstsamhällets övergång till rennomadism i Lule lappmark**. Arkivavhandlingsserie 14

Magnus, O.G (1555): **Historia om de nordiska folken**. John Granlund, 1976, Örebro.

Manker, E (1960): **Fångstgropar och stalotomter. Kulturlämningar från lappsk forntid**. Acta Lapponica XV, Stockholm

Nielsen K. (1962) : **Lappisk ordbok grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino**, Oslo, Aschehoug

- Nilsen R. og Mosli J.H. (1994): **Inn fra vidda: hushold og økonomisk tilpasning i reindriften i Guavdageidnu 1960-1993**: Guavdageidnu: Bajos Ovdahahtinsitnodat: Tromsø : Norut Samfunnsforskning
- Oddner, K. (1992): **The Varanger Saami. Habitation and Economy AD 1200-1900**. The Insitute Comparative Research in Human Culture, Serie B: Skrifter LXXXVI
- Paine R. (1970): **Lappish Decisions, Partnerships, Information Management, and Sanctions – A Nomadic Pastoral Adoption**. Ethnologi, volum IX
- Paine R: (1981): **Herds of the Tundra: a portrait of saami reindeer pastoralism**. Washington: Smithsonian Institution Press
- Pherson, R.N. (1964): **Bilateral network of social relation in Kõnkãmã Lapp District**. Bind VII Samiske Samlinger, Universitetsforlaget, Oslo
- Qvigstad, J.K.(1924): **Hvor bodde Holøygen Ottar ?**: Holøygminne 1, s. 18-22.
- Sara, M.N. (1996): **Boazu lea biekka buorri. Studie av reindriften tilpasningsformer i østre del av Kautokeino reinsogn på 1950-tallet**. Hovedfagsoppgave i samfunnsvitenskap ved Universitetet i Tromsø 1996.
- Solem E. (1933): **Lappiske rettsstudier**, 2 opplag 1970, Universitetsforlaget
- Storli I. (1996) : **On the Historiography of Sami Reindeer Pastoralism**. Acta Borealia 1 s.81-115.
- Strøm Bull K. (1997): **Studier i reindriften**.: Otta, Tano Aschehoug
- Tanner, V. (1929): **Antropogeografiska studier inom Petsamoområdet I Skoltlapparna**. Fennia 49, N:o 4, Helsingfors
- Tegengren, H. (1952): **En ötdöd lappkultur i Kemi lappmark. Studier i Nord-finlands kolonisationshistoria** . Acta Academiae Aboensis. Humaniora XIX. 4 Åbo.
- Wiklund, K.B.(1947): **Lapparna**. Nordisk kultur X. Stockholm.
- Woxholt.G (1990): **Foreningsrett**. Juridisk forlag, Oslo